

NAJWYŻSZA IZBA KONTROLI

DELEGATURA WE WROCŁAWIU

Nr ewid.: 182/2004/R04003/LWR

Informacja o wynikach kontroli w przed- miocie orzeczonych przez sądy nawiązek i świadczeń pienięż- nych, jak też wykonania tych środków karnych w latach 2002 – 2003

Wrocław - grudzień- 2004 r.

Misja *Najwyższej Izby Kontroli jest dbałość o gospodarność i skuteczność w służbie publicznej dla Rzeczypospolitej Polskiej*

Wizja *Najwyższej Izby Kontroli jest cieszący się powszechnym autorytetem najwyższy organ kontroli państwowej, którego raporty będą oczekiwanym i poszukiwanym źródłem informacji dla organów władzy i społeczeństwa*

Dyrektor Delegatury NIK we Wrocławiu:

Andrzej Janusz MYRTA

Zatwierdzam:
Jacek JEZIEFSKI

Wiceprezes
Najwyższej Izby Kontroli
Warszawa, dnia grudnia 2004 r.

Najwyższa Izba Kontroli
ul. Filtrowa 57
00-950 Warszawa
tel./fax: 0-prefiks-22-825 44 81
www.nik.gov.pl

Spis treści:

	<u>Strona</u>
1. WPROWADZENIE	4
2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI	5
2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności	5
2.2. Synteza wyników kontroli	6
2.3. Uwagi końcowe i wnioski	9
3. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI	10
3.1. Charakterystyka stanu prawnego i uwarunkowania ekonomiczno - organizacyjne	10
3.1.1. Orzekanie nawiązki i świadczenia pieniężnego	11
3.1.2. Wykonywanie orzeczeń i egzekwowanie orzeczonych środków karnych	14
3.1.3. Ewidencja spraw w zakresie orzeczonych środków karnych	15
3.1.4. Nowelizacja ustawy Kodeks karny i Kodeks karny wykonawczy	16
3.1.5. Uwarunkowania ekonomiczno – organizacyjne	17
3.2. Istotne ustalenia kontroli	18
4 INFORMACJE DODATKOWE O PRZEPROWADZONEJ KONTROLI	34
4.1. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli	34
5. ZAŁĄCZNIKI	36

1. WPROWADZENIE

- 1.1. Temat kontroli** Orzekanie przez sądy nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych, jak też wykonanie tych środków karnych w latach 2002 – 2003.
- 1.2. Numer kontroli** R/04/003
- 1.3. Ogólne tło badanej problematyki oraz uzasadnienie podjęcia kontroli** Kontrola doraźna. Inspiracją do podjęcia tej kontroli były interpe-lacje i zapytania poselskie, wniesione w przedmiotowym zakresie do Ministra Sprawiedliwości przez posłów bieżącej (IV) kadencji Sejmu, w szczególności dotyczące niewłaściwego, niezgodnego z przeznaczeniem wykorzystywania przez organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia) środków pieniężnych pochodzących z nawiązek i świadczeń pieniężnych oraz braku nadzoru i kontroli ze strony sądów i Ministerstwa Sprawiedliwości nad prawidłowym wydatkowaniem tych środków.
- 1.4. Cel kontroli** Celem kontroli było ustalenie stanu w zakresie liczby i wysokości orzeczonych w latach 2002 – 2003 przez sądy okręgowe i rejonowe województwa dolnośląskiego nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych oraz sposobu ewidencjonowania wydanych w tym zakresie orzeczeń i kontroli ich wykonania.
- 1.5. Główne zagadnienia objęte tematyką kontroli** Kontrola ukierunkowana została na zagadnienia, zbadanie których umożliwiłoby rozpoznanie w szczególności następujących kwestii:
- skali orzeczonych przez sądy na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych, tak pod względem ilości wydanych orzeczeń jak i zasądzonych kwot,
 - czy sądy prowadziły rejestr orzeczonych środków karnych, zgodnie z obowiązującymi w tym zakresie uregulowaniami,
 - czy sądy dysponowały danymi (czy np. prowadziły rejestr, ewidencję) o faktycznie wpłaconych przez skazanych nawiązkach i świadczeniach pieniężnych, orzeczonych na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych,
 - czy sądy w jakiejkolwiek formie sprawowały nadzór i kontrolę nad wydatkowaniem przez podmioty środków finansowych – otrzymanych w wyniku orzeczonych nawiązek i świadczeń pie-

niężnych,

- czy sądy dysponowały bazą danych o podmiotach, na rzecz których orzekano nawiązki w konkretnych, określonych w kodeksie karnym przypadkach i co taka baza danych zawiera (np. statut, wyciąg ze statutu, ewentualnie inne dane o podmiocie),
- stanu prac nad nowelizacją ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny¹ (Kk.) i ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy² (Kkw) – w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych orzekanych na rzecz instytucji i organizacji społecznych.

**1.6. Okres objęty
badaniami
kontrolnymi**

Lata 2002 – 2003.

**1.7. Czas przeprowa-
dzenia kontroli
oraz kontrolowane
jednostki**

Kontrola przeprowadzona została przez Najwyższą Izbę Kontroli Delegaturę we Wrocławiu w okresie od 3 czerwca 2004 r. do 13 września 2004 r. i objęto nią 8 jednostek, w tym 4 sądy okręgowe, tj.: w Jeleniej Górze, w Legnicy, w Świdnicy i we Wrocławiu oraz 4 sądy rejonowe, tj.: w Jeleniej Górze, w Legnicy, w Świdnicy i dla Wrocławia – Śródmieście. Badaniem objęto więc wszystkie sądy okręgowe z terenu województwa dolnośląskiego, a przy doborze do badania sądów rejonowych wybrano sądy, których siedziby znajdowały się w obszarze właściwości sądu okręgowego. Kontrolę przeprowadzono na podstawie art. 2 ust. 1 ustawy z dnia 23 grudnia 1994 r. o Najwyższej Izbie Kontroli³, z uwzględnieniem kryterium legalności, gospodarności, celowości i rzetelności.

2. PODSUMOWANIE WYNIKÓW KONTROLI

2.1. Ogólna ocena kontrolowanej działalności

Obowiązujące w badanym okresie uregulowania prawne w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych, orzekanych przez sądy na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych, w ocenie Najwyższej Izby Kontroli nie zapewniały możliwości kontroli ce-

¹ Dz.U. Nr 88, poz. 553 ze zm.

² Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.

³ j.t. Dz.U. z 2001 r. Nr 85, poz. 937 ze zm.

łów, na które przeznaczane były środki finansowe otrzymane przez te instytucje i organizacje. Przepisy nie określiły m.in. żadnego organu do nadzoru i kontroli prawidłowości wydatkowania przez te instytucje i organizacje środków finansowych pozyskanych z nawiązek i świadczeń pieniężnych, nie przewidywały też obowiązku gromadzenia przez sąd danych o wykonaniu przez skazanych wyroku w przedmiotowym zakresie (informacji o dokonanych wpłatach orzeczonych środków karnych).

Ustawowych uprawnień do kontrolowania instytucji i organizacji społecznych w zakresie prawidłowości wydatkowania przez te podmioty środków finansowych pochodzących z nawiązek i świadczeń pieniężnych – nie posiada również Najwyższa Izba Kontroli. Środki te w obecnym stanie prawnym, tj. w świetle przepisów ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych⁴, nie stanowią bowiem środków publicznych. Jakkolwiek nie ustalono pełnych danych, co do łącznej kwoty orzeczonych w skali kraju na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych, to według szacunku NIK kwota ta w badanym okresie oscylowała około 30 mln zł rocznie. (opis metody liczenia przedstawiono na str. 28, *przypis 22*).

Najczęściej nawiązki i świadczenia pieniężne sądy województwa dolnośląskiego orzekały za tzw. przestępstwa w komunikacji, bowiem na ogólną ilość 27.499 wydanych w badanym okresie orzeczeń w łącznej kwocie 5.546.165 zł, 19.914 (72,4%) z tych orzeczeń na kwotę 3.734.900 zł (67,3%) wydano na podstawie art. 47a i art. 49a kk.

Orzekane w postępowaniu karnym nawiązki i świadczenia pieniężne na rzecz innych podmiotów niż pokrzywdzeni, stanowią wsparcie finansowe jednostki, której statutową działalnością są określone cele społeczne. Te środki karne, są środkami polityki karnej, a zatem, w ocenie Najwyższej Izby Kontroli, Państwo powinno mieć kontrolę nad sposobem wykonania tych orzeczeń, w szczególności nad sposobem ich wydatkowania..

2.2. Synteza wyników kontroli

2.2.1. W badanym okresie statystyka sądowa nie rejestrowała prawomocnie orzeczonych przez sądy na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych. Skontrolowane sądy okręgowe nie dysponowały zagregowanymi systematycznie gromadzonymi danymi, co do ilości i wysokości wydanych w tym zakresie orzeczeń również przez poszczególne sądy rejonowe, będące we właściwości danego sądu okręgowego. Danymi w przedmiotowym zakresie, w skali kraju, nie dysponowało też Ministerstwo Sprawiedliwości. Jakkolwiek Ministerstwo Sprawiedliwości przedstawiło dane statystyczne o ilości i wysokości orzeczonych przez sądy w latach 2002 – 2003 nawiązek i świadczeń pieniężnych, jednakże w ocenie NIK, nie można uznać ich za rzetelne. (*opis str. 27 - 28*).

⁴ j.t. Dz.U. Nr 15 z 2003 r., poz. 148 ze zm.

- 2.2.2. Sądy nie ewidencjonowały też danych, z których by wynikało czy, kiedy i w jaki sposób realizowane były wyroki sądu w zakresie orzeczonych na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych. Obowiązujące w tym zakresie przepisy nie nakładały bowiem na sądy obowiązku prowadzenia czynności związanych z rejestrowaniem (ewidencjonowaniem) faktycznie wpłaconych przez skazanych nawiązek i świadczeń pieniężnych. Skutkiem takiej sytuacji był brak pełnego rozeznania o faktycznie wykonanych wyrokach, a w konsekwencji relatywnie niskim, w ocenie NIK, stopniu ich realizacji. (*opis str. 28 – 30*)).
- 2.2.3. Ministerstwo Sprawiedliwości jak też sądy nie sprawowały nadzoru i kontroli nad prawidłowością wydatkowania środków finansowych uzyskanych przez podmioty z tytułu orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych. Brak było ustawowych regulacji umożliwiających tym instytucjom prowadzenie takich czynności. Takiej kontroli nie mogły też prowadzić organa kontroli, w tym Najwyższa Izba Kontroli, gdyż w obecnym stanie prawnym, tj. w świetle przepisów ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, środki te nie stanowią środków publicznych. (*opis str. 28 - 29*)).
- 2.2.4. Przepisy Kodeksu karnego dotyczące orzekania nawiązek i świadczeń pieniężnych – w zakresie statusu jednostek uprawnionych do ich otrzymywania – nie były w ocenie NIK, jasno sprecyzowane. O tej niejasności przepisów świadczyło zarówno niejednolite orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące np. interpretacji, co należy rozumieć pod pojęciem instytucji i organizacji społecznej, do których zadań lub celów statutowych należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, jak też występujące w tym zakresie różnice w piśmiennictwie. Taka sytuacja sprzyjała niejednolitej interpretacji tych przepisów przez sądy orzekające omawiane środki karne. Skutkiem tego było ich orzekanie również na rzecz podmiotów, których stricte z racji wykonywanych zadań i celów nie można było zaliczyć np. do niosących pomoc osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych. (*opis str. 30 - 31*)).
- 2.2.5. W latach 2002 – 2003 wszystkie 4 sądy okręgowe województwa dolnośląskiego oraz 26 sądów rejonowych znajdujących się we właściwości tych sądów okręgowych, wydało na rzecz 310 instytucji i organizacji społecznych w sumie 27.499 orzeczeń o nawiązkach i świadczeniach pieniężnych w łącznej kwocie 5.546.165 zł. W analizowanych środkach karnych dominowały świadczenia pieniężne, których w tym okresie orzeczono 26.582 (96,7%) w sumie na 4.781.291 zł (86,2%). Nawiązek orzeczono 917 (3,3%), co odpowiadało kwocie 746.874 zł (13,8%). (*opis str. 18*)).
- 2.2.6. Najczęstszymi beneficjentami orzeczonych środków karnych były fundacje, na rzecz których w badanym okresie sądy województwa dolnośląskiego wydały po-

nad połowę orzeczeń, tj. 14.787 (53,8%) w łącznej wysokości 2.733.495 zł (49,3%). Jakkolwiek orzekano je na rzecz szerokiego ich kręgu, bo w sumie na rzecz aż 41 różnych fundacji, to stwierdzić należy, iż w tym zakresie orzeczenia były w większości wydawane na rzecz dwóch fundacji z siedzibą we Wrocławiu, tj. Fundacji Św. Krzysztofa Na Rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych oraz Fundacji Na Rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych „Help”. Na rzecz tych fundacji, w okresie objętym kontrolą, orzeczono bowiem w sumie 11.674 nawiązek i świadczeń pieniężnych (78,9 % w odniesieniu do orzeczeń wydanych na rzecz wszystkich fundacji) w łącznej kwocie 2.157.910 zł (78,9%). W relacji do łącznej ilości wydanych orzeczeń i zasądzonych kwot, orzeczenia na rzecz ww. dwóch fundacji stanowiły odpowiednio 42,5% i 38,9%. (*opis str. 21 - 23*).

- 2.2.7. W zdecydowanej większości orzeczenia na rzecz instytucji i organizacji społecznych, a dotyczące omawianych środków karnych, były wydawane za przestępstwa w komunikacji, określone w art. 47a kk. (nawiązka) i art. 49a kk. (świadczenie pieniężne). Na podstawie tych przepisów orzeczono w sumie 19.914 nawiązek i świadczeń pieniężnych (72,4%) w łącznej kwocie 3.734.900 zł (67,3%), przy czym nawiązek zasądzono 307 (490.375 zł), zaś świadczeń pieniężnych 19.608 (3.244.525 zł). (*opis str. 26*).
- 2.2.8. Skontrolowane sądy nie dysponowały w pełni aktualnymi danymi o instytucjach i organizacjach społecznych, na rzecz których orzekane były nawiązki i świadczenia pieniężne. W szczególności nie dysponowały w pełni aktualnymi danymi mogącymi świadczyć, że do zadań lub statutowych celów takich instytucji czy organizacji należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych (art. 47a i art. 49a kk.). W ocenie Najwyższej Izby Kontroli stwarzało to niebezpieczeństwo, orzekania tych środków karnych na rzecz podmiotów, które nie spełniały wymogów ustawowych. (*opis str. 32*).
- 2.2.9. Z ośmiu skontrolowanych sądów, z obowiązku prowadzenia rejestrów orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych w repertoriach „K”, tj. zgodnie z dyspozycją § 288 ust. 5, obowiązującego wtedy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 1988 r. w sprawie organizacji i zakresów działania sekretariatów sądowych i innych działów administracji sądowej⁵, wywiązywało się siedem sądów, W przypadku jednej z badanych jednostek rejestry te były nierzetelne, gdyż nie spełniały w pełni wymogów ww. rozporządzenia. (*opis str. 33*).
- 2.2.10. W 5 na 8 skontrolowanych sądów (62,5%) orzeczenia w sprawie nawiązek i świadczeń pieniężnych kierowano do wykonania w ciągu 14 dni od daty ich uprawomocnienia się bądź od daty zwrotu akt sądowi I instancji, tj. zgodnie z po-

⁵ Dz.U. MS Nr 2, poz. 6 ze zm.

stanowieniem § 395 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1987 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych. Uchybienia w tym zakresie stwierdzono w 3 sądach (37,5%), w których wystąpiły przypadki przesyłania tytułów egzekucyjnych podmiotom uprawnionym z opóźnieniem w stosunku do terminu określonego w ww. rozporządzeniu, wynoszącym od 1 do 134 dni. (*opis str. 32 - 33*).

2.3. Uwagi końcowe i wnioski

- 2.3.1. W okresie realizacji wyników kontroli uchwalona została nowelizacja ustawy Kodeks karny i ustawy Kodeks karny wykonawczy. Znowelizowane przepisy nie weszły jeszcze w życie. W dniu sporządzania niniejszej Informacji (31 października 2004 r.) zmiana ww. ustaw z dnia 8 października 2004 r., była już podpisana przez Prezydenta RP i oczekiwała na ogłoszenie. Z art. 3 ust.1 znowelizowanej ustawy wynika, iż wejdzie ona w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia. Powyższa nowelizacja wprowadza istotne zmiany w przepisach w przedmiocie orzekania nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych, zbieżne z wnioskami wynikającymi z ustaleń kontroli NIK, a dotyczącymi m.in.: ograniczenia kręgu podmiotów, na rzecz których możliwe będzie orzekanie nawiązek i świadczeń pieniężnych – poprzez wprowadzenie wymogu, aby były to instytucje lub organizacje społeczne, których podstawowym zadaniem lub celem statutowym jest spełnianie świadczeń na cele bezpośrednio związane z ochroną zdrowia, ochroną środowiska, bądź z udzielaniem pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych; wprowadzenia obowiązku sporządzania przez podmioty, które otrzymały środki finansowe z nawiązek i świadczeń pieniężnych, rocznych sprawozdań z dotyczących wykorzystania tych środków; możliwości zlecania przez Ministra Sprawiedliwości kontroli zgodności danych zawartych w sprawozdaniu ze stanem faktycznym. W tym przypadku znowelizowana ustawa nie określiła podmiotu, któremu można zlecić taką kontrolę oraz trybu postępowania kontrolnego. Zrezygnowano z systemu parametrycznego przy określaniu wysokości nawiazki i świadczenia pieniężnego na rzecz systemu kwotowego, w którym określono jedynie ich górną granicę. Zmiana ta ułatwi, w ocenie NIK, orzekanie przez sądy tych środków karnych, w kontekście stwierdzonych w latach 2002 – 2003 przypadków ich orzekania, poniżej minimum ustawowego.

Zmiany kk. i kkw. omówiono w pkt. 3.1.4 niniejszej Informacji

- 2.3.2. Uwzględniając powyższe, a także mając na uwadze zawarte w niniejszej Informacji ustalenia kontroli, oraz w związku ze stwierdzonym w wyniku kontroli orzekaniem znacznych środków finansowych w postaci nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych, których wydatkowanie pozostawało poza jakąkolwiek kontrolą, Najwyższa Izba Kontroli, uznaje za celowe:

- stworzenie systemu ewidencji danych, które wskazywałyby czy, kiedy oraz w jaki sposób realizowane są orzeczenia sądu w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych, orzekanych na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych.

3. WAŻNIEJSZE WYNIKI KONTROLI

3.1. Charakterystyka stanu prawnego⁶ i uwarunkowań ekonomiczno - organizacyjnych

Nawiązka i świadczenie pieniężne, stosownie do **art. 39 pkt 6 i 7 Kodeksu karnego (kk.)**, są środkami karnymi, orzekanymi przez sąd wyłącznie na rzecz pokrzywdzonego (nawiązka) lub na wskazany przez sąd cel społeczny, bądź też na rzecz wskazanej również przez sąd instytucji lub organizacji społecznej (nawiązka i świadczenie pieniężne). Przepisy kk. przewidują także możliwość orzeczenia nawiązki na cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego. Nawiązka i świadczenie pieniężne orzekane są z reguły obok kary zasadniczej. Samoistne orzeczenie tych środków karnych może nastąpić w przypadkach wyszczególnionych w **art. 59 i art. 60 § 7 kk.**, tj. przy odstępieniu od wymierzenia kary i przy nadzwyczajnym złagodzeniu kary polegającym na odstępieniu od wymierzenia kary i orzeczenia środka karnego wymienionego w art. 39 pkt 2 – 8.

Katalog przestępstw i wykroczeń, za popełnienie których sąd orzeka lub może orzec środki karne jest zróżnicowany, tak jak rodzaj podmiotów, na rzecz których są one lub mogą być zasądzone. Przepisy Kodeksu karnego pozostawiły sądowi swobodę w ustalaniu wysokości orzekanej nawiązki lub świadczenia w ramach ustawowo ustalonych granic. Rodzaje czynów zabronionych (przestępstw), za popełnienie których sąd *orzeka* lub *może orzec* nawiązkę bądź świadczenie pieniężne, wymienione zostały w odpowiednich artykułach Kodeksu karnego.

Zagadnienia związane z orzekaniem przez sąd *nawiązki* uregulowane zostały ponadto w ustawie z dnia 20 maja 1971 r. **Kodeks wykroczeń⁷ (kw.)** oraz licznych ustawach szczegółowych, zawierających opis typów poszczególnych wykroczeń. Kodeks wykroczeń, podobnie jak Kodeks karny, w art. 28 § 1 pkt 3 zalicza nawiązkę do jednego z środków karnych. Środki karne w przypadku wykroczeń można orzec, gdy przewidziane są one w przepisach szczególnych, a orzeka się, gdy przepis szczególny tak stanowi. Zgodnie z art. 9 § 1 ustawy z dnia 24 sierpnia 2001 r. **Kodeks postępowania w spra-**

⁶ Stan prawny przeanalizowano na dzień 31 października 2004 r., co odpowiada sytuacji prawnej obowiązującej w okresie objętym kontrolą, tj. w latach 2002 – 2003. W analizie nie omówiono (tylko wzmiankując) nawiązek orzekanych na podstawie ustawy Kodeks wykroczeń i licznych ustaw szczegółowych, jako mało istotnych w kontekście tematyki i ustaleń kontroli.

⁷ Dz.U. Nr 12, poz. 144 ze zm.

wach o wykroczenia⁸, w sprawach o wykroczenia w pierwszej instancji orzeka sąd rejonowy z zastrzeżeniem spraw określonych w art. 10 (w sprawach o wykroczenia popełnionych przez żołnierzy). Rozpoznawanie spraw o wykroczenia w pierwszej instancji powierzono sądom grodzkim, które mogą być tworzone, jako wydziały sądów rejonowych przez Ministra Sprawiedliwości w drodze rozporządzenia na podstawie art. 13 ustawy z dnia 27 lipca 2001 r. Prawo o ustroju sądów powszechnych⁹. Natomiast, zgodnie z **art. 14 § 1** Kodeksu postępowania w sprawach o wykroczenia, sądem odwoławczym do rozpoznania apelacji od wyroków sądów grodzkich oraz zażaleń na postanowienia i zarządzenia tych sądów, zamykające drogę do wydania wyroku jest sąd okręgowy.

3.1.1. Orzekanie nawiązki i świadczenia pieniężnego

Przepisy Kodeksu karnego przewidują orzekanie przez sąd **nawiązki** wyłącznie na rzecz pokrzywdzonego (**art. 46 § 2** – sąd *może orzec* i **art. 290** – sąd *orzeka*), bądź na rzecz:

- Skarbu Państwa (**art. 44 § 3**),
- na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia i ochroną środowiska (**art. 47 § 1 i 2**),
- instytucji lub organizacji społecznej, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych (**art. 47a**),
- pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego (**art. 212 § 3 i art. 216 § 4**).

O celowości orzekania nawiązki bądź świadczenia pieniężnego decyduje sąd, chyba że z ustawy wynika obowiązek ich orzeczenia i wskazania podmiotu, na rzecz którego mają być one orzeczone. Nawiązki jak i świadczenia pieniężne mogą być orzekane w pierwszej instancji zarówno przez *sąd rejonowy* jak i *sąd okręgowy*, w zależności od rodzaju rozpoznawanych spraw, zgodnie z właściwością rzeczową określoną w kodeksie postępowania karnego. Właściwość sądów w tym zakresie reguluje ustawa z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks postępowania karnego¹⁰ (Kpk.).

Sąd może orzec, wobec sprawcy przestępstwa, nawiązkę na rzecz Skarbu Państwa (**art. 44 § 3 kk.**) , zamiast orzeczenia o przepadku przedmiotów, które służyły lub były przeznaczone do popełnienia przestępstwa – jeżeli orzeczenie przepadku tych przedmiotów byłoby niewspółmierne do wagi popełnionego czynu. Ta niewspółmierność może mieć np. miejsce, gdy sprawca w celu szybkiego oddalenia się z miejsca kradzieży wykorzystuje pojazd, którego wartość jest niewspółmierna do skradzionych przedmiotów¹¹.

⁸ Dz.U. Nr 106, poz. 1148 ze zm.

⁹ Dz.U.Nr 98, poz. 1070 ze zm.

¹⁰ Dz.U. Nr 89, poz. 555 ze zm.

¹¹ Kazimierz Buchała, Andrzej Zoll. Kodeks karny. Część ogólna. Komentarz. Wydawnictwo „Zakamycze” 2001

Sąd też *może orzec* nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia (**art. 47 § 1 kk.**) – w razie skazania za umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu, albo za inne przestępstwo umyślne, którego skutkiem jest śmierć człowieka, ciężki uszczerbek na zdrowiu, naruszenie czynności narządu ciała lub rozstrój zdrowia. Z kolei w przypadku skazania za przestępstwo przeciwko środowisku, *sąd może orzec* nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska (**art. 47 § 2 kk.**)
Rodzaje przestępstw przeciwko życiu i zdrowiu wyszczególnione zostały w **rozdziale XIX (art. 148 – 162)**, a rodzaje przestępstw przeciwko środowisku wymieniono w **rozdziale XXII (art. 181 – 188)** ustawy Kodeks karny.

Kodeks karny nie sprecyzował kategorii podmiotów uprawnionych do przyjęcia nawiązki, orzeczonej przez sąd na podstawie **art. 47 § 1 i 2 kk.**, nie określił też konkretnego celu przedmiotowego na jaki może być ona zasądzona. W publikacji „Nawiązka w kodeksie karnym – niektóre zagadnienia”¹² jej autorzy wyrazili pogląd, iż „... *Podmiotami uprawnionymi do przyjęcia nawiązki będą przede wszystkim organizacje społeczne, których celem jest ochrona środowiska lub ochrona zdrowia*” oraz, że „*Wydaje się, że zaliczyć do nich można również fundacje. Niewątpliwie też nawiązka będzie mogła być orzeczona na konkretny cel przedmiotowy, np. na budowę szpitala, oczyszczalni ścieków*”.

W **art. 47a kk.** wskazano natomiast na rzecz jakich podmiotów, ze względu na wykonywanie przez nie zadania, *sąd orzeka* nawiązkę – w przypadku skazania sprawcy za jedno z przestępstw w nim wymienionych. Przepis ten nakłada bowiem na sąd obowiązek orzeczenia *nawiązki* od sprawców skazanych za przestępstwa w komunikacji, określone w: art. 173 (spowodowanie katastrofy komunikacyjnej), art. 174 (sprowadzenie niebezpieczeństwa katastrofy komunikacyjnej), art. 177 (spowodowanie wypadku komunikacyjnego) i art. 355 (spowodowanie wypadku związanego z prowadzeniem wojskowego pojazdu uzbrojonego), jeżeli sprawca był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego albo zbiegł z miejsca zdarzenia – ***na rzecz instytucji lub organizacji społecznych, do których zadań lub celów statutowych należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych.***

Kodeks karny przewiduje również (w **art. 212 § 3**) *możliwość orzekania* przez sąd nawiązki na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego z powodu popełnienia ściganego z oskarżenia prywatnego przestępstwa zniesławienia, tj. pomawiania innej osoby, grupy osób, instytucji, osoby prawnej lub jednostki organizacyjnej nie mającej osobowości prawnej o takie postępowanie lub właściwości, które mogą poniżyć ją w opinii publicznej lub narazić na utratę zaufania potrzebnego dla danego stanowiska, zawodu lub rodzaju działalności (**art. 212 § 1**), który to czyn może być popełniony także za pomocą środków maso-

¹² Maciej Łukaszewicz, Andrzej Ostapa „Nawiązka w kodeksie karnym – niektóre zagadnienia” – Prokuratura i Prawo – 2001/7 – 8/75.

wego komunikowania (**art. 212 § 2**). Nawiązkę sąd *może również orzec* w przypadku skazania za przestępstwo znieważenia innej osoby (**art. 216 § 4**). W takim przypadku nawiązkę tę, identycznie jak w art. 212 § 3, orzeka się na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego.

Przepisy Kk. różnicują **wysokość** orzekanej przez sąd nawiązki w zależności od rodzaju popełnionego przez sprawcę czynu zabronionego (przestępstwa), przy czym w każdym przypadku punktem odniesienia do ustalenia wysokości jednej nawiązki, był *poziom najniższego wynagrodzenia obowiązujący w czasie orzekania* przez sąd pierwszej instancji. I tak:

- w przypadku orzeczenia nawiązki na rzecz Skarbu Państwa (art. 44 § 3), na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia (art. 47§ 1) oraz na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża lub na inny cel społeczny (art. 212 § 3 i art. 216 § 4), wysokość jednej nawiązki ***nie może przekraczać dziesięciokrotności najniższego wynagrodzenia*** (**art. 48 § 1**),
- nawiązka na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska (art. 47 § 2) może być zasądzona w wysokości ***od trzykrotnego do dwudziestokrotnego najniższego wynagrodzenia*** (**art. 48 § 2**),
- nawiązkę na rzecz instytucji lub organizacji społecznej, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych (art. 47a), ***orzeka się w wysokości od trzykrotnego do stukrotnego najniższego wynagrodzenia*** (**art. 48 § 3**).

Najwyższa mogła więc być nawiązka zasądzana obligatoryjnie na rzecz instytucji i organizacji społecznej za przestępstwo(a) przeciwko bezpieczeństwu w komunikacji, wyszczególnione w **art. 47a kk.**¹³

Odstępując od wymierzenia kary, a także w wypadkach przewidzianych w ustawie, sąd może orzec **świadczenie pieniężne** wymienione w art. 39 pkt 7 na określony cel społeczny, nie może ono ***przekroczyć trzykrotności najniższego miesięcznego wynagrodzenia*** w czasie orzekania w pierwszej instancji (**art. 49 kk.**).

Z kolei świadczenie pieniężne przewidziane w **art. 49a § 1 kk.**, tj. „*W razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a, sąd orzeka świadczenie pieniężne*

¹³ Np. w 2003 r. wysokość orzekanej przez sąd z tego tytułu nawiązki mogła oscylować w przedziale *od 2.400 zł do 80.000 zł*. W 2003 r. najniższe wynagrodzenie wynosiło bowiem 800 zł (w 2002 r. 760 zł). Natomiast nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska sąd mógł zasądzić w wysokości *od 2.400 zł do 16.000 zł*. Na rzecz Skarbu Państwa, na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia oraz na rzecz PCK lub na inny cel społeczny, sąd mógł w 2003 r. orzec nawiązkę w wysokości *do 8.000 zł* (w tym przypadku dolnej granicy wysokości nawiązki przepisy Kk. nie określiły, mogła być to więc kwota np. 50 zł, 200 zł czy 1.000 zł, ale też i 8.000 zł).

wymienione w **art. 39 pkt 7** na rzecz instytucji lub organizacji społecznej określonej w **art. 47a**” – ma charakter obligatoryjny, gdyż nakłada na sąd obowiązek orzeczenia (za przestępstwo z art. 178a, polegające na prowadzeniu pojazdu w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego) świadczenia pieniężnego – **na rzecz instytucji lub organizacji społecznej, do których zadań lub celów statutowych należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych**. W takim wypadku, zgodnie z **art. 49a § 1 kk.**, świadczenie pieniężne nie może **przekroczyć dziesięciokrotności najniższego wynagrodzenia** w czasie orzekania w pierwszej instancji.

Orzeczenie świadczenia pieniężnego na rzecz instytucji i organizacji społecznej jest też możliwe w przypadku warunkowego umorzenia postępowania karnego (**art. 67 § 3 kk.**) – z wyjątkiem żołnierzy (**art. 324 § 2 kk.**), jak też w wypadku warunkowego zawieszenia wykonania kary (**art. 72 § 2 kk.**). Oba wymienione przepisy o charakterze fakultatywnym, dają sądowi, możliwość orzeczenia, obok nałożonych na sprawcę obowiązków, m.in. świadczenia pieniężnego wymienionego w **art. 39 pkt 7 kk.** Wysokość orzeczonego świadczenia pieniężnego nie może w podanych sytuacjach **przekroczyć trzykrotności najniższego miesięcznego wynagrodzenia** w czasie orzekania w pierwszej instancji.

Zauważyć należy, iż stosownie do art. 502 § 2 Kodeksu postępowania karnego omawiane środki karne sąd może również orzec w postępowaniu nakazowym (zmiana, która weszła w życie od 1 lipca 2003 r.)¹⁴

3.1.2. Wykonywanie orzeczeń i egzekwowanie orzeczonych środków karnych

Wykonywanie orzeczeń w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych regulują przepisy ustawy z dnia 6 czerwca 1997 r. Kodeks karny wykonawczy¹⁵ (kkw.), zaś postępowanie egzekucyjne w przedmiotowym zakresie – przepisy ustawy z dnia 17 listopada 1964 r. Kodeks postępowania cywilnego¹⁶ (kpc.). Zgodnie z **art. 196 § 1 Kkw.** w razie orzeczenia przez sąd omawianych środków karnych, sąd z urzędu i bez pobierania jakichkolwiek opłat, zobowiązany jest przesłać **tytuł egzekucyjny** pokrzywdzonemu lub innej osobie uprawnionej. W przypadku orzeczenia nawiązki lub świadczenia pieniężnego na rzecz instytucji czy organizacji społecznej, tytuł egzekucyjny przesyłany jest więc wskazanemu w orzeczeniu sądu podmiotowi (wierzycielowi).

Tytułem egzekucyjnym, w przedmiocie nawiązki i świadczenia pieniężnego, jest *prawomocne orzeczenie sądu* w danej sprawie (**art. 777 § 1 pkt 1 Kpc.**). Orzeczenie staje się wykonalne z chwilą jego uprawomocnienia (**art. 9 § 2 Kkw.**). Tak więc, w przypadku orzeczenia nawiązki bądź świadczenia pieniężnego, po uprawomocnieniu się wyroku, czynnością wykonawczą sądu pierwszej instancji jest przygotowanie wyciągu z

¹⁴ Dz.U. Nr 17, poz.155.

¹⁵ Dz.U. Nr 90, poz. 557 ze zm.

¹⁶ Dz.U. Nr 43, poz. 296 ze zm.

wyroku w określonej jego części i doręczenie, przy zwrotnym poświadczeniu odbioru, pokrzywdzonemu, uprawnionej instytucji bądź organizacji społecznej, które to podmioty prowadzą egzekucję na własną rękę. ***Wszczęcie postępowania i prowadzenie egzekucji w przedmiotowym zakresie nie należy więc do sądu, lecz wyłącznie do podmiotu, na rzecz którego orzeczono nawiązkę lub świadczenie pieniężne oraz do organu egzekucyjnego.*** Uprawniony podmiot (wierzyciel), na rzecz którego orzeczono te środki karne, może wystąpić do sądu, który orzekał w tej sprawie, z wnioskiem o nadanie danemu orzeczeniu ***klauszuli wykonalności.*** Tytułem wykonawczym jest tytuł egzekucyjny zaopatrzony w klauzulę wykonalności (**art.776 Kpc.**).Klauzulę wykonalności umieszcza się na wypisie orzeczenia, czyniąc wzmiankę o jej wydaniu na oryginale orzeczenia (**art. 783 § 2 Kpc.**).

3.1.3. Ewidencja spraw w zakresie orzeczonych środków karnych.

Czynności związane m.in. z prowadzeniem akt spraw sądowych oraz urzędzeń ewidencyjnych służących do ich rejestrowania – w sądach okręgowych i sądach rejonowych – prowadzone winny być przez sekretariaty odpowiednich wydziałów tych sądów. Pracą sekretariatu wydziału kieruje jego kierownik, podległy bezpośrednio przewodniczącemu wydziału. Do końca 2003 r. regulacje w powyższym zakresie zawierało zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 1988 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów sądowych oraz innych działów administracji sądowej¹⁷.

Przepisy **§ 278 i § 279 rozdziału 6** wzmiankowanego zarządzenia („Biurowość w sprawach karnych i w sprawach o wykroczenia”), oddziału 1 („Repertoria dla spraw karnych i dla spraw o przestępstwa i wykroczenia skarbowe”), nakładały na sąd okręgowy i sąd rejonowy obowiązek prowadzenia m.in. repertorium¹⁸ „**K**” dla spraw, w których akt oskarżenia wniesiono do danego sądu oraz dla spraw w przedmiocie wydania wyroku łącznego. W rubrykach „**Wyrok**” tego repertorium, zgodnie z treścią **§ 288 ust. 1** zarządzenia, należało umieścić wpis zawierający m.in. informacje o wymiarze kary orzeczonej za poszczególne czyny wraz z kwalifikacją prawną przyjętą przez sąd oraz karę łączną, informacje o orzeczeniu dozoru i środkach karnych. W przypadku orzeczenia *nawiązki lub świadczenia pieniężnego*, w rubryce 13 lub 14 („Wyroku”) należało podać (wpisać) podstawę prawną oraz zasądzoną kwotę (**§ 288 ust. 5**).

¹⁷ Dz. Urz. MS Nr 2, poz. 6 ze zm.

¹⁸ „Repertorium” – prowadzona przez administrację sądu księga, w której dokonuje się wpisów danych dotyczących rozpatrywanych spraw, np. nazwisk stron, przedmiotu sprawy, daty wpływu pism, sposobu załatwienia sprawy. Źródło: „Słownik współczesnego języka polskiego” Wydawnictwo WILGA 1999 r. (wydanie drugie).

3.1.4. Nowelizacja ustawy Kodeks karny i ustawy kodeks karny wykonawczy

W dniu 8 października 2004 r., tj. w okresie realizacji wyników kontroli, Sejm RP uchwalił ustawę o zmianie ustawy – Kodeks karny i ustawy – Kodeks karny wykonawczy. Zmiany tych przepisów nie weszły jeszcze w życie. Znowelizowana ustawa została podpisana przez Prezydenta RP w dniu 29 października 2004 r. i oczekuje na ogłoszenie. Z **art. 3 ust.1** tej ustawy wynika, iż wejdzie ona w życie po upływie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia. Powyższa nowelizacja wprowadza istotne zmiany w uregulowaniach w przedmiocie orzekania nawiązki i świadczenia pieniężnego na rzecz instytucji i organizacji społecznych, a zmiany te polegają głównie na:

- Wprowadzeniu fakultatywności w zakresie orzekania nawiązki i świadczenia pieniężnego, przewidzianych w dotychczasowych przepisach w **art. 47a i 49a kk.** jako orzekanych obligatoryjnie (po nowelizacji **art. 47§ 3 i art. 49 § 2 kk.**),
- Orzekaniu nawiązki i świadczenia pieniężnego (określonych w **art. 47 i 49 kk.** znowelizowanej ustawy) wyłącznie na rzecz takich instytucji, stowarzyszeń, fundacji lub organizacji społecznych, które byłyby wpisane do wykazu prowadzonego przez Ministra Sprawiedliwości, a nadto swoją działalnością muszą obejmować terytorium całego kraju (**art. 49a § 1 i § 2 kk.**),
- Rezygnacji z systemu parametrycznego przy określaniu wysokości nawiązki i świadczenia pieniężnego, na rzecz systemu kwotowego, w którym określono jedynie ich górną granicę, tj. w zależności od rodzaju popełnionego przestępstwa będzie to kwota do 100.000 zł (nawiązka za przestępstwo przeciwko: życiu lub zdrowiu, środowisku i za przestępstwo określone w art. 173, 174, 177 lub art. 355 kk.), do 60.000 zł (świadczenie pieniężne za przestępstwo określone w art. 178a kk.) lub do 20.000 zł (świadczenie pieniężne w przypadku odstąpienia od wymierzenia kary, a także w przypadkach wskazanych w ustawie). Uregulowania w przedstawionym zakresie określone zostały w **art. 48, 49 § 1i § 2 kk.** znowelizowanej ustawy,
- Obowiązku sporządzania przez podmioty, które otrzymały środki finansowe w postaci nawiązki lub świadczenia pieniężnego, rocznych sprawozdań dotyczących ich wykorzystania i przekazywania tych sprawozdań Ministrowi Sprawiedliwości, a nadto do wyodrębnienia otrzymanych środków w ewidencji księgowej (**art. 196a § 2 Kkw.**),
- Możliwości zlecenia przez Ministra Sprawiedliwości kontroli zgodności z prawdziwym stanem danych zawartych w sprawozdaniu, o którym mowa wyżej. W przypadku stwierdzenia, że podmiot uprawniony m.in. wykorzystał środki finansowe niezgodnie z ich przeznaczeniem, Minister Sprawiedliwości,

został uprawniony do wykreślenia, w drodze decyzji administracyjnej ten podmiot z wykazu o którym mowa w art. 49a § 2 kk. (**art. 196a § 5 Kkw.**).

Zdaniem NIK, przewidziana w **art. 196a § 4 ustawy Kkw.** (po nowelizacji) możliwość zlecenia przez Ministra Sprawiedliwości kontroli w zakresie zgodności z prawdziwym stanem danych zawartych w rocznym sprawozdaniu dotyczącym wykorzystania nawiązek i świadczeń pieniężnych, w wyniku której może dojść do wykreślenia w drodze decyzji administracyjnej z wykazu podmiotów uprawnionych, nie jest kontrolą sądową wykonania orzeczenia. Kontrola ta ma charakter kontroli zewnętrznej w stosunku do podlegających takiej kontroli podmiotów. Ponadto, znowelizowana ustawa nie określiła organu (podmiotu), któremu Minister Sprawiedliwości może wzmiankowaną kontrolę zlecić, jak też praw i obowiązków podmiotu kontrolującego i kontrolowanego, a nadto trybu postępowania kontrolnego.

3.1.5. Uwarunkowania ekonomiczno – organizacyjne

Najwyższa Izba Kontroli nie prowadziła dotychczas kontroli w zakresie orzekania na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych.

Zagadnienie związane z nawiązkami i świadczeniami pieniężnymi, orzekanymi przez sądy na rzecz różnych podmiotów (głównie za tzw. przestępstwa komunikacyjne), było przedmiotem kilku interpelacji i zapytań, wniesionych do Ministra Sprawiedliwości, przez posłów bieżącej (IV) kadencji Sejmu RP. W szczególności posłowie podnosili sprawę niewłaściwego, niezgodnego z przeznaczeniem wykorzystywania środków pieniężnych pochodzących z nawiązek przez organizacje pozarządowe (fundacje, stowarzyszenia) oraz braku nadzoru i kontroli ze strony sądów i Ministerstwa Sprawiedliwości nad prawidłowym wydatkowaniem tych środków. Wnioskowali też o rozważenie utworzenia listy organizacji społecznych, uprawnionych do otrzymywania orzekanych przez sądy nawiązek. Również w szeregu publikacjach prasowych, jakie ukazały się w ostatnich kilkunastu miesiącach, podawano przykłady licznych nieprawidłowości, związanych z wydatkowaniem otrzymanych nawiązek na cele niezgodne z ich przeznaczeniem.

Wobec braku danych, co do skali orzeczonych nawiązek na rzecz instytucji i organizacji społecznych, tak w wymiarze ilościowym jak i finansowym, w publikacjach prasowych pojawiły się próby ich zwymiarowania. I tak np. w artykule pt. „Ofiary przemocy”¹⁹ przyjęto, że rocznie sądy w Polsce orzekają 9 tys. nawiązek, co przy jednej orzeczonej nawiązce średnio w wysokości 10 tys. zł, daje kwotę 90 mln zł. Z kolei w przywołanym już (w przypisie nr 1) zapytaniu poselskim, skierowanym do Ministra Sprawiedliwości podano (powołując się na artykuł „Jak zarobić na ofiarach wypadków”, zamieszczonym w czasopiśmie „Echo Dnia” z 27 września 2002 r.), że najniższa nawiązka zasądzona w 2001 r. w kieleckim okręgu sądowym wynosiła 500 zł, a najwyższa 10.000 zł. Przyjmując że średnia orzeczona nawiązka wynosiła 1.000 zł, zaś sądy w wo-

¹⁹ „Polityka” Nr 13 z dnia 27 marca 2004 r.

jewództwie świętokrzyskim orzekły w 2001 r. nawiązkę (od skazanych za kierowanie pojazdem w stanie nietrzeźwym) w 2.520 sprawach, obliczono, że wpłaty na rzecz stowarzyszeń tylko z tego województwa mogą sięgać kwoty około 2,5 mln zł. Taka dysproporcja w ocenie rozmiarów orzeczonych nawiązek była wynikiem braku faktycznego rozpoznania tego zjawiska nie tylko w skali kraju, lecz również w poszczególnych województwach.

3.2. Istotne ustalenia kontroli

Przedstawione poniżej wyniki kontroli, obejmują ustalenia dokonane zarówno w sądach okręgowych jak i sądach rejonowych.

3.2.1. W latach 2002 – 2003 wszystkie **4** sądy okręgowe województwa dolnośląskiego oraz **26** sądów rejonowych znajdujących się we właściwości tych sądów okręgowych, wydało na rzecz **310** instytucji i organizacji społecznych w sumie **27. 499** orzeczeń o nawiązkach i świadczeniach pieniężnych w łącznej kwocie **5.546.165 zł**. W analizowanych środkach karnych dominowały świadczenia pieniężne, których w tym okresie orzeczono **26.582** (96,7%) w sumie na **4.781.291 zł** (86,2%). Nawiązek orzeczono **917** (3,3%), co odpowiadało kwocie **746.874 zł** (13,8%).

W ramach powyższego sądy okręgowe województwa dolnośląskiego orzekły na rzecz 27 instytucji i organizacji społecznych łącznie **64** nawiązki i świadczenia pieniężne w sumie na kwotę **45.600 zł**, w tym **42** nawiązki (65,6%) na kwotę **40.050 zł** (87,8) oraz **22** świadczenia pieniężne (34,4%) w sumie na **5.550 zł** (12,2%).

Na tle ogólnych danych statystycznych dotyczących orzeczonych w badanym okresie środków karnych, udział sądów okręgowych w przedmiotowym zakresie był więc nieznaczny. W odniesieniu do łącznej ilości orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych, ilość orzeczeń wydanych przez sądy okręgowe stanowiła bowiem **0,2%**, zaś w odniesieniu do orzeczonej kwoty relacja ta wynosiła **0,8%**.

Beneficjentami orzeczonych przez sądy okręgowe środków karnych, tak pod względem ilości orzeczeń jak i łącznych kwot, były następujące instytucje i organizacje:

Tabela 1. Ilościowe i kwotowe zestawienie orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych przez sądy okręgowe województwa dolnośląskiego w latach 2002–2003

L.p.	Orzeczone nawiązki i świadczenia pieniężne na rzecz:	2002 r.		2003 r.		Razem 2002 - 2003		Relacja % do orzeczeń ogółem	
		Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Do ilości	Do kwoty
1.	Polskiego Czerwonego Krzyża (5 oddziałów)	17	10.300	5	1.700	22	12.000	34,4	26,3
2.	Stowarzyszeń (5)	8	7.650	3	900	11	8.550	17,2	18,8
3.	Fundacji (5)	7	3.800	4	1.150	11	4.950	17,2	10,9

4.	Domów Dziecka (3)	4	1.600	5	1.100	9	2.700	14,0	5,9
5.	Szpitali (3)	3	6.000	1	300	4	6.300	6,3	13,8
6.	Oddziały „Monaru” (3)	2	7.500	1	400	3	7.900	4,7	17,3
7.	Pogotowia ratunkowego (2)	1	2.300	2	300	3	2.600	4,7	5,7
8.	Pozostałe organizacje (1)	1	600	-	-	1	600	1,5	1,3
10.	RAZEM (27)	43	39.750	21	5.850	64	45.600	100,0	100,0

W okresie objętym kontrolą sądy okręgowe nawiązki i świadczenia pieniężne orzekały najczęściej na rzecz Polskiego Czerwonego Krzyża oraz stowarzyszeń i fundacji, w tym m.in. wydały na rzecz:

- PCK Oddziału w Legnicy 13 orzeczeń na kwotę 5.300 zł,
- PCK Oddziału we Wrocławiu 4 orzeczenia na kwotę 3.200 zł
- Stowarzyszenia „Alter Ego” w Warszawie 3 orzeczenia w sumie na 6.000 zł.
- Na rzecz 5 fundacji sądy okręgowe wydały w sumie 11 orzeczeń w kwocie łącznej 4.950 zł, w tym 3 nawiązki na sumę 2.800 zł oraz 8 świadczeń pieniężnych w kwocie 2.150 zł. M.in. na rzecz: Fundacji Na rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych „Help” we Wrocławiu orzeczono 3 świadczenia pieniężne (łącznie na 400 zł) oraz 1 nawiązkę (200 zł), Fundacji Św. Krzysztofa Na Rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych we Wrocławiu zasądzono 3 świadczenia pieniężne (łącznie na 1.200 zł) i 1 nawiązkę (200 zł).

Nawiązki i świadczenia pieniężne na rzecz instytucji i organizacji społecznych najczęściej orzekał Sąd Okręgowy w Legnicy (39 orzeczeń na sumę 21.250 zł), a następnie sądy okręgowe: we Wrocławiu (12 na kwotę 7.650zł), w Świdnicy (8 na kwotę 7.400 zł) i w Jeleniej Górze (5 na kwotę 9.300 zł). Sądy okręgowe te środki karne orzekały na podstawie następujących przepisów:

Tabela 2. Podstawy prawne orzeczonych środków karnych w sądach okręgowych

L.p.	Podstawa prawna orzeczenia środka karnego	2002 r.		2003 r.		Razem 2002 - 2003		Relacja % do orzeczeń ogółem	
		Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Do ilości	Do kwoty
1.	art. 47 § 1 kk. (nawiązka)	24	18.350	8	2.700	32	21.050	50,0	46,2
2.	art. 47a kk. (nawiązka)	6	10.900	1	200	7	11.100	10,9	24,3
3.	Art. 55 ust.3 ustawy z 24 kwietnia o przeciwdziałaniu narkomanii ²⁰ (nawiązka)	2	7.500	1	400	3	7.900	4,7	17,3
4.	Razem nawiązki	32	36.750	10	3.300	42	40.050	65,6	87,8
5.	art. 49a kk. (św. pieniężne)	7	1.600	6	1.450	13	3.050	20,3	6,7
6.	art. 67 § 3 kk. (św. pieniężne)	3	900	5	1.100	8	2.000	12,5	4,4
7.	art. 49 kk. (św. pieniężne)	1	500	-	-	1	500	1,6	1,1
8.	Razem św. pieniężne	11	3.000	11	2.550	22	5.550	34,4	12,2
10.	RAZEM (4+8)	43	39.750	21	5.850	64	45.600	100,0	100,0

²⁰ j.t. Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 ze zm.

(art. 47 § 1 kk. – w razie skazania za umyślne przestępstwo przeciwko życiu lub zdrowiu albo za inne przestępstwo umyślne, którego skutkiem jest śmierć człowieka, ciężki uszczerbek na zdrowiu ..., sąd może orzec nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną zdrowia, art. 47a kk. – w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 173, 174, 177 lub 355, prowadzącego pojazd mechaniczny, jeżeli był w stanie nietrzeźwości lub pod wpływem środka odurzającego albo zbiegł z miejsca zdarzenia, sąd orzeka nawiązkę na rzecz instytucji lub organizacji społecznej, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, art. 49 kk. – Odstępując od wymierzenia kary, a także w przypadkach przewidzianych w ustawie, sąd może orzec świadczenie pieniężne ... na określony cel społeczny; art. 49a § 1 kk. – w razie skazania sprawcy za przestępstwo określone w art. 178a, orzeka świadczenie pieniężne .. na rzecz instytucji lub organizacji społecznej określonej w art. 47a, art. 67 § 3 kk. – umarzając warunkowo postępowanie karne ... sąd może orzec świadczenie pieniężne wymienione w art. 39 pkt 7)

Z przedstawionej struktury podstaw prawnych orzeczonych środków karnych wynika, że 50,0% z nich sądy okręgowe wydały w oparciu o art. 47 § 1 kk., tj. za przestępstwo przeciwko życiu i zdrowiu. Za przestępstwa w komunikacji, tj. z art. 47a i 49a kk., sądy wydały w sumie 20 orzeczeń o nawiązkach i świadczeniach pieniężnych (31,2%) w łącznej kwocie 14.150 zł (31,0%). *Sądy okręgowe nie orzekały w badanym okresie nawiązki przewidzianej art. 47§ 2 kk., tj. za przestępstwo przeciwko środowisku na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska.*

Średnia wysokość orzeczonego środka karnego wyniosła 712 zł, z tego nawiązki 954 zł, a świadczenia pieniężnego 252 zł. Wyższa kwota przypadająca na jedną orzeczoną nawiązkę, aniżeli świadczenia pieniężnego, była m.in. wynikiem obowiązujących w tym zakresie przepisów, które np. w odniesieniu do nawiązki orzekanej na podstawie art. 47a kk. określiły jej minimalną wysokość na poziomie od trzykrotnego (*do stukrotnego*) najniższego wynagrodzenia. W przypadku orzekania świadczenia pieniężnego, przepisy kk. określiły jedynie górną granicę jego wysokości.

Dane zawarte w tabeli 2 (l.p.2) wskazują, iż średnio na jedną nawiązkę zasądzaną na podstawie art. 47a kk. przypadająca w analizowanym okresie kwota 1.586 zł, w tym 1.817 zł w 2002 r. i 200 zł w 2003 r. W obu badanych latach przeciętne kwoty odnoszące się do nawiązki orzekanej na podstawie art. 47a kk., odbiegały więc od wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji wynosiła w 2002 r. 2.280 zł, zaś w 2003 r. 2.400 zł. W związku z kontrolą, na taką sytuację zwrócono również uwagę sądom okręgowym, we Wrocławiu i w Jeleniej Górze:

Sąd Okręgowy we Wrocławiu w 2002 r. na podstawie art. 47a kk. orzekł jedną nawiązkę w kwocie 200 zł na rzecz Fundacji „Help” we Wrocławiu, tj. 2.080 zł poniższej wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji (w 2002 r.) wynosiła 2.280 zł,

Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze w 2003 r. na podstawie art. 47a kk. orzekł jedną nawiązkę w kwocie 200 zł na rzecz Fundacji Św. Krzysztofa we Wrocławiu, tj. 2.200 zł poniższej wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji (w 2003 r.) wynosiła 2.400 zł.

3.2.2. W analizowanym okresie najczęstszymi beneficjentami analizowanych środków karnych, orzekanych przez sądy województwa dolnośląskiego (okręgowe i rejonowe), były *fundacje*. Na rzecz **41** różnych fundacji sądy te orzekły **14.787** środków karnych (nawiązek i świadczeń pieniężnych) w łącznej kwocie **2.733.495 zł**, co w odniesieniu do orzeczeń łącznych w liczbie **27.499** i w kwocie **5.546.165 zł**, stanowiło odpowiednio: 53,8% i 49,3%. „Branżową” strukturę instytucji i organizacji, na rzecz których orzekano w latach 2002 – 2003 nawiązki i świadczenia pieniężne, przedstawiono w poniższym zestawieniu:

Tabela 3. Ilościowe i kwotowe zestawienie orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych przez sądy okręgowe i rejonowe województwa dolnośląskiego w latach 2002 – 2003

L.p.	Beneficjenci orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych	2002 r.		2003 r.		Razem 2002 - 2003		Relacja % do orzeczeń ogółem	
		Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Do ilości	Do kwoty
1.	Fundacje (41)	7.213	1.432.070	7.574	1.301.425	14.787	2.733.495	53,8	49,3
2.	Stowarzyszenia (33))	1.384	270.650	1.257	211.855	2.641	482.505	9,6	8,7
3.	Szpitala (30)	1.122	185.740	1.393	219.255	2.515	404.995	9,1	7,3
4.	Pogotowia ratunkowe (7 jednostek)	933	109.900	961	170.680	1.864	280.580	6,8	5,1
5.	Państwowa Straż Pożarna (6 jednostek)	655	180.580	1.030	286.810	1.685	467.390	6,1	8,4
6.	Domy Dziecka (27)	474	155.100	588	181.500	1.062	336.600	3,9	6,1
7.	Polski Czerwony Krzyż (18 oddziałów)	319	125.900	719	148.190	1.038	274.090	3,8	4,9
8.	Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (11 jednostek)	144	45.050	135	36.649	279	81.699	1,0	1,5
9.	Szkoły (12)	52	21.050	20	6.000	72	27.050	0,3	0,5
10.	Przedszkola (7)	37	15.500	24	6.900	61	22.400	0,2	0,4
11.	Pozostałe instytucje i organizacje (118)	743	230.912	722	204.449	1.465	435.361	5,3	7,8
12.	RAZEM (310)	13.076	2.772.452	14.423	2.773.713	27.499	5.546.165	100,0	100,0

Jakkolwiek omawiane środki karne orzekano na rzecz szerokiego kręgu podmiotów, bo w sumie na rzecz aż **310** różnych instytucji i organizacji, to stwierdzić należy, iż w tym zakresie znaczną ich ilość orzekano na rzecz dwóch podmiotów, tj. dwóch fundacji z siedzibą we Wrocławiu i o zbieżnej nazwie, tj. *Fundacji Św. Krzysztofa Na Rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych* oraz *Fundacji Na Rzecz Dzieci Poszkodowanych w Wypadkach Samochodowych „Help”*. Na rzecz tych fundacji, w okresie objętym kontrolą, orzekano bowiem w sumie **11.675** nawiązek i świadczeń pieniężnych (79,0 % w odniesieniu do orzeczeń wydanych na rzecz wszystkich fundacji) w łącznej kwocie **2.160.210 zł** (79,0%). W relacji do łącznej ilości wydanych orzeczeń i za-

sądzonych kwot, orzeczenia na rzecz ww. dwóch fundacji stanowiły odpowiednio **42,5%** i **38,9%**.

*W latach 2002 – 2003 sądy województwa dolnośląskiego orzekły na rzecz Fundacji „Help” w sumie **4.400** nawiązek i świadczeń pieniężnych, w kwocie łącznej **887.030 zł**. W odniesieniu do orzeczonych ogółem stanowiło to 16,0% (zarówno w relacji do ilości jak i kwoty). Aż 98,8% tych środków karnych, tj. w liczbie 4.347 (98,8%) i w kwocie 865.910 zł (97,6%) orzeczono w 2002 r. W 2003 r. na rzecz tej Fundacji sądy wydały 53 orzeczenia o nawiązkach (5) i świadczeniach pieniężnych (48) o równowartości 21.120 zł. W tej sytuacji, o ile w 2002 r, na rzecz omawianej Fundacji orzeczono **33,2%** całości analizowanych środków karnych (w co trzecim orzeczeniu sądy wskazywały więc na Fundację „Help”), to w 2003 r. relacja ta wynosiła niecałe **0,4%**. W skontrolowanym okresie na rzecz Fundacji „Help” sądy orzekały najczęściej na podstawie art. 49a kk. (3.751 świadczeń pieniężnych na kwotę 665.630 zł), art. 67 § 3 kk. (77 świadczeń pieniężnych na 22.930 zł) i art.. 47a kk. (56 nawiązek na 103.120 zł).*

*W obu badanych latach na rzecz Fundacji Św. Krzysztofa orzeczono razem **7.275** nawiązek i świadczeń pieniężnych w łącznej kwocie **1.273.180 zł**. W relacji do orzeczonych ogółem stanowiło to odpowiednio 26,5% i 22,9%. Większość analizowanych środków karnych orzeczono na rzecz tej Fundacji w 2003 r., bo 5.456 (75,0%) na kwotę 916. 525 zł (72,0%). Oznacza to, iż w relacji do całości wydanych w 2003 r. prawomocnych orzeczeń w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych przez sądy województwa dolnośląskiego, środki karne orzeczone na rzecz Fundacji Św. Krzysztofa stanowiły w 2003 r. aż **37,8%** (w odniesieniu do kwoty 33,0%). W 2002 r. relacja ta wyniosła **13,9%**. Najczęściej na rzecz tej Fundacji sądy orzekały na podstawie art. 49a kk. (6.283 świadczeń pieniężnych na kwotę 1.004.900 zł), art. 49 kk. (853 świadczeń pieniężnych na 126.150 zł), art. 67 § 3 kk. (69 świadczeń pieniężnych na 21.600 zł) i art.. 47a kk. (63 nawiązek na 115.430 zł).*

Zdecydowanie niższa w 2003 r. ilość orzeczonych środków karnych na rzecz Fundacji „Help”, to wynik reakcji sądów na informacje o nieprawidłowościach w wydatkowaniu przez tę Fundację środków finansowych, pochodzących z nawiązek i świadczeń pieniężnych, a orzeczonych na rzecz Fundacji przez sądy w całym kraju. O tych nieprawidłowościach sądy poinformowane zostały w 2002 r. również przez Ministerstwo Sprawiedliwości. Przeciwno założycielom Fundacji „Help” toczy się postępowanie karne, dotyczące wyrządzenia szkody wielkich rozmiarów (z art. 296 k.k.). Ich założycielom przedstawiony został zarzut wyłudzenia z majątku Fundacji kwoty nie mniejszej niż 3.384,4 tys. zł. Wobec takiej sytuacji znacznie zwiększyły się w 2003 r. orzeczenia środków karnych na rzecz Fundacji Św. Krzysztofa we Wrocławiu. Ilość tych orzeczeń wzrosła z 1.819 do 5.456, tj. o 200,0%, a w ujęciu kwotowym z 356.655 zł do 916.525 zł, czyli o 157,0%.

Począwszy od 2000 r. **Fundacja „Help”** (zarejestrowana 29 listopada 1999 r.) przesyłała do sądów w całym kraju pisma, wnioski i apele o zasądzanie na jej rzecz należności pieniężnych. Wnosząc o zasądzanie nawiązek, powoływano się początkowo na realizację przedsięwzięcia budowy Regionalnego Centrum Ratownictwa Drogowego, a następnie na konieczność sfinansowania remontu i modernizacji ośrodka rehabilitacyjno – wypoczynkowego w Piechowicach, gdzie miała być stworzona baza rehabilitacyjna dla 700 – 800 dzieci i młodzieży rocznie. Według opinii biegłego, sporządzonej na potrzeby Prokuratury Okręgowej we Wrocławiu, zarejestrowane w ewidencji księgowej Fundacji do końca 2002 r. wpłaty z nawiązek i świadczeń pieniężnych stanowiły kwotę 3.713.745 zł. Z kwoty tej na działalność statutową Fundacja przeznaczyła zaledwie 204.913 zł (5,5%). Pozostała kwota wydatkowana została m.in. na inwestycje 2.478.641 zł (66,7%), w tym 1.637.461 zł na remont ośrodka w Piechowicach, zlecony firmie, właścicielem której był jeden z założycieli Fundacji oraz na utrzymanie Zarządu 1.111.588 zł (29,9%). Środki finansowe z tytułu nawiązek i świadczeń pieniężnych przekazywane były do Fundacji za pośrednictwem przelewów bankowych, przekazów pocztowych bądź wpłat dokonywanych bezpośrednio w kasie. Zarzuca się, że osoby działające w Fundacji przywłaszczyły sobie z przekazów pocztowych w latach 2001 – 2002 kwotę, nie mniejszą niż 52.000 zł. Pobierane bowiem w urzędzie pocztowym środki pieniężne nie były wpłacane do kasy Fundacji, lecz przejmowane przez osoby je odbierające, zaś odcinki przekazu pocztowego były ukrywane bądź niszczone. Orzeczone przez sądy nawiązki i świadczenia pieniężne nie były ewidencjonowane w księgach rachunkowych Fundacji, co uniemożliwia określenie ich faktycznej ilości i wartości. Na wniosek Ministra Zdrowia (organu nadzorującego Fundację), postanowieniem Sądu z dnia 11 kwietnia 2003 r. dotychczasowy zarząd Fundacji został zawieszony, a w jego miejsce powołano zarządcę przymusowego, który przejął majątek Fundacji. Zadłużenie Fundacji „Help”, wynikające z jej działalności pozastatutowej, wynosiło na 31 maja 2003 r. 226.459 zł. Według zarządcy przymusowego, na koniec października 2003 r., po zinwentaryzowaniu większości dokumentacji, będącej w jej posiadaniu i stworzeniu komputerowej bazy danych obejmującej zasądzone środki karne i osoby skazane zobowiązane do ich uiszczenia, sądy w całym kraju orzekły (od 2000 r.) na rzecz Fundacji 46.003 nawiązek i świadczeń pieniężnych w kwocie łącznej **12.650.336 zł**, z czego z dokumentacji wynika, iż wpłacono **4.627.312 zł** (36,6%), czym uregulowano 12.656 spraw w zakresie orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych (27,5%).

3.2.3. W badanym okresie znaczne środki finansowe z nawiązek i świadczeń pieniężnych, jakkolwiek kilkakrotnie mniejsze aniżeli w odniesieniu do fundacji, orzekane były też na rzecz organizacji i instytucji takich jak: stowarzyszenia (482.505 zł), państwowe jednostki straży pożarnej (467.390 zł), szpitale (404.995 zł), domy dziecka (336.600 zł), jednostki pogotowia ratunkowego (280.580 zł) i oddziały Polskiego Czerwonego Krzyża (274.090 zł). Na rzecz wymienionych, sądy okręgowe jak i sądy rejonowe

we województwa dolnośląskiego (4 sądy okręgowe i 26 sądów rejonowych), w całym badanym okresie orzekły łącznie **10.805** nawiązek i świadczeń pieniężnych (39,3% w relacji do ogólnej ilości orzeczeń) w kwocie **2.246.160 zł** (40,5%). I tak np.:

Na rzecz Społeczno – Oświatowego Stowarzyszenia Pomocy Pokrzywdzonym i Niepełnosprawnym „Edukator” w Łomży orzeczono 550 świadczeń pieniężnych w kwocie 62.330 zł. Świadczenia pieniężne na rzecz tego Stowarzyszenia orzekały sądy rejonowe: w Dzierżoniowie (289 orzeczeń na kwotę 39.880 zł, wszystkie na podstawie art. 49 kk.), w Świdnicy (259 orzeczeń na 21.950 zł – na podstawie art. 49a kk.) i w Kłodzku (2 orzeczenia na 500 zł – na podstawie art. 49 kk.). Na rzecz Stowarzyszenia Na Rzecz Ofiar Wypadków Drogowych „Pomoc” w Lwówku Śląskim Sąd Rejonowy w tymże mieście wydał w obu badanych latach w sumie 365 orzeczeń o świadczeniach pieniężnych w kwocie 49.750 zł, z czego na podstawie art. 49a kk. 350 orzeczeń o równowartości 46.850 zł.

Państwowa Straż Pożarna w Wałbrzychu była beneficjentem 937 nawiązek i świadczeń pieniężnych o równowartości 188.180 zł, orzeczonych na jej rzecz przez sądy rejonowe: w Wałbrzychu (929 świadczenia pieniężne i 3 nawiązki łącznie na kwotę 187.180 zł), w Dzierżoniowie (1 świadczenie pieniężne na 300 zł), w Kłodzku (1 świadczenie pieniężne na 300 zł) i w Świdnicy (2 świadczenia pieniężne i 1 nawiązka łącznie na 400 zł). Na rzecz Państwowej Straży Pożarnej we Wrocławiu Sąd Rejonowy dla Wrocławia – Fabryczna, Sąd Rejonowy dla Wrocławia – Krzyki i Sąd Rejonowy dla Wrocławia - Śródmieście, orzekły w badanym okresie w sumie 460 nawiązek i świadczeń pieniężnych odpowiadających kwocie 225.480 zł. Nawiązki w ilości 21 i wartości 35.300 zł sądy orzekły na podstawie art. 47a i 47 § 1 kk., zaś 439 świadczenia pieniężnych w sumie na 190.180 zł orzeczono na podstawie art. 49a kk.

Na rzecz Szpitala Rejonowego w Oleśnicy Sąd Rejonowy w Oleśnicy wydał w analizowanym okresie 876 orzeczeń w zakresie świadczeń pieniężnych (wszystkie na podstawie art. 49a kk.) w łącznej kwocie 94.220 zł. Szpital Miejski w Głogowie był beneficjentem 409 nawiązek i świadczeń pieniężnych orzeczonych przez Sąd Rejonowy w Głogowie w łącznej kwocie 66.620 zł, z czego 5 nawiązek (1.400 zł) orzeczono na podstawie art. 47 § 1 kk., 404 świadczenia pieniężne (65.220 zł) na podstawie art. 49a kk.

Najwyższą kwotę nawiązek i świadczeń pieniężnych, spośród domów dziecka, orzeczono na rzecz Domu Małego Dziecka w Jeleniej Górze, bo w sumie na kwotę 73.450 zł. W ramach tego, Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze orzekł 1 nawiązkę (art. 47 § 1 kk.) w wysokości 500 zł oraz 163 świadczenia pieniężne (art. 49 i art. 67 § 3 kk.) w łącznej kwocie 72.950 zł. Na rzecz Domu Dziecka w Golancie Dolnej Sąd Okręgowy i Sąd Rejonowy w Legnicy wydały łącznie 167 orzeczeń o nawiązkach

(2 orzeczenia z art. 47 § 1 kk. w kwocie 400 zł) i świadczeniach pieniężnych (165 orzeczeń z art.49a i art. 67 § 3 kk.) razem na kwotę **51.900 zł**.

Na rzecz Pogotowia Ratunkowego w Legnicy Sąd Okręgowy w Legnicy, a także sądy rejonowe: w Legnicy, w Głogowie, Lubinie i Złotoryi orzekły w sumie **1.659** nawiązek i świadczeń pieniężnych o równowartości **197.440 zł**. Nawiązki w liczbie 19 (z art. 47 § 1 kk. i art. 47a) stanowiły kwotę 26.105 zł, a świadczenia pieniężne (z art.49a i art. 67 § 3 kk.) w ilości 1640 kwotę 171.335 zł.

Spośród oddziałów Polskiego Czerwonego Krzyża, beneficjentem największej ilości orzeczonych środków karnych i o najwyższej kwocie był Polski Czerwony Krzyż Oddział w Oławie. Na rzecz tego podmiotu Sąd Rejonowy w Oławie orzekł w badanym okresie **435** nawiązek i świadczeń pieniężnych w łącznej wysokości **113.800 zł**, z tego na podstawie art. 47 § 1 kk. zasądzono 4 nawiązki w kwocie 2.100 zł, a na podstawie art.49a kk. 431 świadczeń pieniężnych łącznie na kwotę 111.700 zł.

3.2.4. Analizowane środki karne najczęściej były orzekane przez Sąd Rejonowy w Kłodzku, który w badanym okresie wydał w przedmiotowym zakresie **2.011** orzeczenia na kwotę 487.646 zł, a następnie przez sądy rejonowe: w Głogowie (1.955 orzeczenia na kwotę 323.731 zł), w Legnicy (1.929 orzeczenia na 346.310 zł), w Jeleniej Górze (1.764 orzeczenia na 387.978 zł), w Lubinie (1.643 orzeczenia na 287.534 zł), w Zgorzelcu (1.597 orzeczenia na 388.590 zł), w Świdnicy (1.584 orzeczenia na 216.740 zł), dla Wrocławia - Śródmieście (1.532 orzeczenia na 560.960 zł), w Oleśnicy (1.504 orzeczenia na 173.450 zł), w Dzierżoniowie (1.472 orzeczenia na 230.407 zł), w Trzebnicy (1.035 orzeczenia na 81.060 zł), w Wałbrzychu (1.006 orzeczeń na 220.992 zł), w Złotoryi (966 orzeczenia na 163.317 zł), w Jaworze (818 orzeczeń na 170.500 zł), dla Wrocławia – Krzyki (772 orzeczenia na 303.500 zł), w Miliczu (755 orzeczeń na 33.780 zł), w Środzie Śląskiej (752 orzeczenia na 147.900 zł), w Strzelinie (659 orzeczeń na 203.570 zł), w Bolesławcu (612 orzeczeń na 76.855 zł), w Lubaniu (575 orzeczeń na 107.988 zł), w Oławie (556 orzeczenia na 148.560 zł), w Wołowie (554 orzeczenia na 55.300 zł), w Lwówku Śląskim (484 orzeczenia na 88.879 zł), w Ząbkowicach Śląskich (470 orzeczeń na 62.555 zł), dla Wrocławia – Fabryczna (385 orzeczeń na 201.210 zł) i w Kamiennej Górze (45 orzeczenia 31.250 zł).

Struktura łącznie orzeczonych przez sądy województwa dolnośląskiego środków karnych, według podstaw prawnych ich wydania, przedstawiała się następująco:

Tabela 4. Podstawy prawne orzeczonych środków karnych w sądach okręgowych i rejonowych w latach 2002 – 2003

L.p.	Podstawa prawna orzeczenia środka karnego	2002 r.		2003 r.		Razem 2002 - 2003		Relacja % do orzeczeń ogółem	
		Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Ilość orzeczeń	Kwota w zł	Do ilości	Do kwoty
1.	Art. 47 § 1 kk.	241	106.240	169	62.580	410	168.820	1,5	3,0
2.	Art. 47 § 2 kk.	3	1.600	-	-	3	1.600	0,0	0,0
3.	Art. 47a kk.	162	236.730	145	253.645	307	490.375	1,1	8,8
4.	Art. 55 ust.3 ustawy z 24 kwietnia o przeciwdziałaniu narkomanii ²¹	2	7.500	2	700	4	8.200	0,0	0,1
5.	Inne (w tym art. 212 § 3, art.290 § 2 kk.)	76	37.446	117	58.433	193	95.879	0,7	1,7
6.	Razem nawiązki	484	389.516	433	375.358	917	764.874	3,3	13,8
7.	Art. 49a kk.	9.434	1.638.036	10.174	1.606.489	19.608	3.244.525	71,3	58,5
8.	Art. 49 kk.	2.004	374.970	2.533	440.275	4.537	815.245	16,5	14,7
9.	Art. 67 § 3 kk.	1.013	316.280	1.101	300.379	2.114	616.659	7,7	11,1
10.	Art. 72 § 2 kk.	141	53.650	182	51.212	323	104.862	1,2	1,9
11.	Razem św. pieniężne	12.592	2.382.936	13.990	2.398.355	26.582	4.781.291	96,7	86,2
12.	RAZEM (6+11)	13.076	2.772.452	14.423	2.773.713	27.499	5.546.165	100	100

(art. 47 § 2 kk. – „w razie skazania za przestępstwo przeciwko środowisku, sąd może orzec nawiązkę na wskazany cel społeczny związany z ochroną środowiska, art. 212 § 3 kk. – w razie skazania za przestępstwo określone w art. 212 § 1 i 2 kk. (pomówienie innych osób, instytucji ...), sąd może orzec nawiązkę na rzecz pokrzywdzonego, Polskiego Czerwonego Krzyża albo na inny cel społeczny wskazany przez pokrzywdzonego, art. 290 § 2 kk. – w razie skazania za wyrąb drzewa albo za kradzież drzewa wyrąbanego lub powalonego, sąd orzeka na rzecz pokrzywdzonego nawiązkę w wysokości podwójnej wartości drzewa, art. 72 § 2 kk. – sąd może zobowiązać skazanego do naprawienia szkody w całości lub w części, chyba że orzekł środek karny wymieniony w art. 39 pkt 5, albo do uiszczenia świadczenia wymienionego w art. 39 pkt 7, art. 55 ust. 3 ustawy o przeciwdziałaniu narkomanii – w razie skazania za przestępstwo określone w art. 40 – 49, sąd może orzec na cele zapobiegania i zwalczania narkomanii nawiązkę w wysokości do 50.000 zł.)

Średnia wysokość orzeczonego przez sądy województwa dolnośląskiego, w badanym okresie środka karnego, wyniosła **202 zł**, z tego nawiązki **834 zł**, a świadczenia pieniężnego **178 zł**. Z danych zawartych w tabeli 4 (l.p.3) wynika również, iż średnia wysokość nawiązki zasądzanej na podstawie art. 47a kk. wyniosła w analizowanym okresie 1.597 zł, w tym 1.461 zł w 2002 r. i 1.746 zł w 2003 r. Tak jak wzmiankowano przy omawianiu tej kwestii przy sądach okręgowych, także w całej populacji orzeczeń wydanych na podstawie art.47a, przeciętne kwoty odnoszące się do. nawiązki orzekanej na podstawie tegoż artykułu, odbiegały od wymaganego minimum, którego wysokość, jak podano w pkt. 3.1.1. niniejszej Informacji, w czasie orzekania w I instancji wynosiła w 2002 r. 2.280 zł, zaś w 2003 r. 2.400 zł. Oprócz stwierdzonych przypadków orzekania tego środka karnego poniżej ustawowego minimum przez sądy okręgowe (vide str. 20 niniejszej Informacji), na taką sytuację zwrócono również uwagę w toku kontroli Sądu

²¹ j.t. Dz.U. z 2003 r. Nr 24, poz. 198 ze zm.

Rejonowego dla Wrocławia – Śródmieście, Sądu Rejonowego w Jeleniej Górze i Sądu Rejonowego w Legnicy.

Sąd Rejonowy dla Wrocławia - Śródmieścia w 2002 r. orzekł m.in. na podstawie art. 47a kk. nawiązkę w kwocie 300 zł na rzecz Fundacji „Help” we Wrocławiu i nawiązkę w wysokości 200 zł na rzecz Fundacji Na Rzecz Ofiar Wypadków Komunikacyjnych i Bezpieczeństwa w Ruchu Drogowym „Zielony Liść” we Wrocławiu, tj. w obu przypadkach poniższej wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji wynosiła wtedy 2.280 zł, w kwotach odpowiednio: 1.980 zł i 2.080 zł.

Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze w 2002 r. orzekł m.in. na podstawie art. 47a kk. nawiązkę w kwocie 200 zł na rzecz Fundacji Św. Krzysztofa we Wrocławiu, tj. 2.080 zł poniższej wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji (w 2002 r.) wynosiła 2.280 zł.

Sąd Rejonowy w Legnicy w 2003 r. orzekł m.in. na podstawie art. 47a kk. nawiązkę w kwocie 1.000 zł na rzecz Fundacji „Pomoc Kierowcy Dzieciom” w Poznaniu i nawiązkę w wysokości 50 zł na rzecz Stowarzyszenia Na Rzecz Ratowania Życia Ofiar Wypadków w Krakowie, czyli w obu przypadkach poniższej wymaganego minimum, którego wysokość w czasie orzekania w I instancji wynosiła wówczas 2.400 zł, w kwotach odpowiednio: 1.400 zł i 2.350 zł.

Zauważyć należy, że znowelizowana w dniu 8 października 2004 r. ustawa – Kodeks karny zrezygnowała z systemu parametrycznego przy określaniu minimalnej wysokości nawiązki, na rzecz systemu kwotowego, w którym określono jedynie jej górną granicę, tj. w zależności od rodzaju popełnionego przestępstwa (vide str. 17 niniejszej Informacji)

3.2.5. W badanym okresie żaden ze skontrolowanych sądów nie prowadził cyklicznej (np. rocznej) statystyki prawomocnie orzeczonych na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych, tak w ujęciu ilościowym jak i kwotowym. Skutkiem tego np. sądy okręgowe nie posiadały w ogóle rozeznania o skali tych środków karnych orzekanych tak przez dany sąd okręgowy, jak też przez poszczególne sądy rejonowe będące w ich właściwości. Takiego rozeznania, odnośnie orzeczeń wydanych przez dany sąd rejonowy, nie posiadały też odpowiednie sądy rejonowe. Obowiązujące akty normatywne nie nakładały na sąd obowiązku prowadzenia w tym zakresie takiej statystyki.

Ministerstwo Sprawiedliwości nie posiadało pełnych informacji, co do występowania analizowanego zjawiska w skali kraju. Jakkolwiek na potrzeby kontroli zestawilo dane statystyczne dotyczące prawomocnie orzeczonych w badanym okresie przez sądy

krajowe, na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych, to w świetle wyników kontroli, nie można uznać ich za rzetelne.

*Według ustaleń kontroli, 4 sądy okręgowe i 26 sądów rejonowych województwa dolnośląskiego w latach 2002 – 2003 wydały m.in. na podstawie art. 47a i 49a kk. odpowiednio **307 i 19.608** prawomocnych orzeczeń w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych. W wymiarze finansowym orzeczenia te odpowiadały kwotom 490.375 zł i 3.244.525 zł. Ministerstwo Sprawiedliwości podało, iż w tym okresie w skali kraju odnotowano **302** prawomocne orzeczenia z art. 47a kk. na kwotę 728.090 zł, wobec osób dorosłych z oskarżenia publicznego oraz **15.705** orzeczeń (brak danych odnośnie kwoty) z art. 49a kk. Przedstawione dane Ministerstwo zaczerpnęło ze zbiorów informacyjnych Krajowego Rejestru Sądowego.*

Najwyższa Izba Kontroli szacuje, że w latach 2002 – 2003 w skali kraju prawomocne orzeczenia nawiązek i świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych, wydane na podstawie przepisów art. 47 § 1 i 2, art. 47a, art. 49 i art. 49a kk., mogły oscylować w granicach 30 mln zł rocznie²² Zauważyć przy tym należy, iż w uzasadnieniu do rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny i ustawy Kodeks karny wykonawczy (uchwalonej przez Sejm RP w dniu 8 października 2004 r.), w części dotyczącej OSR (ocena skutków regulacji), stwierdzono m.in., iż „zapewnienie prawidłowości wydatkowania środków finansowych przez organizacje społeczne spełniające świadczenia na cele bezpośrednio związane z ochroną zdrowia, ochroną środowiska oraz pomocą pokrzywdzonym w wypadkach komunikacyjnych może przyczynić się do realnego finansowego wsparcia państwa w tych sferach działalności. Wielkość tej pomocy jest niemożliwa do oszacowania”.

Zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, inicjując zmiany legislacyjne w przedmiotowym zakresie, celowym było zebranie danych przedstawiających wielkość orzekanych i przekazywanych na rzecz instytucji i organizacji pozarządowych środków finansowych w postaci nawiązek i świadczeń pieniężnych, tym bardziej, że jak podano w uzasadnieniu do projektu wzmiankowanej wyżej ustawy, środki finansowe z orzeczeń sądowych mogą stanowić realne wsparcie finansowe państwa w wybranych sferach działalności.

3.2.6. Ministerstwo Sprawiedliwości jak też sądy nie sprawowały nadzoru i kontroli nad prawidłowością wydatkowania środków finansowych uzyskanych przez podmioty z tytułu orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych. Brak było ustawowych regulacji umożliwiającym tym instytucjom prowadzenie takich czynności. Takiej

²² Szacunek ten oparto na założeniu, przyjmując, że jeden sąd okręgowy województwa dolnośląskiego i znajdujące się w jego właściwości sądy rejonowe orzekały w latach 2002 – 2003 nawiązki i świadczenia pieniężne średnio w kwocie około 700.000 zł rocznie, to przy funkcjonowaniu 43 sądów okręgowych w kraju, rocznie analizowane środki karne mogą być orzekane w kwocie około 30.100.000 zł (43x700.000 zł).

kontroli nie mogły też prowadzić organa kontroli, w tym Najwyższa Izba Kontroli, gdyż w obecnym stanie prawnym, tj. w świetle przepisów ustawy z 26 listopada 1998 r. o finansach publicznych, środki te nie stanowią środków publicznych.

Obowiązujące przepisy nie nakładały też na sąd obowiązku ewidencjonowania danych o faktycznie wpłaconych przez skazanych nawiązkach i świadczeniach pieniężnych, a orzeczonych na rzecz różnych instytucji i organizacji społecznych. Skontrolowane sądy nie dysponowały więc pełnymi danymi, z których by wynikało czy, kiedy i w jaki sposób realizowane były wyroki sądu w tym zakresie. Dane te można było pozyskać z akt sądowych dotyczących jedynie spraw związanych z odstąpieniem od wymierzenia kary. Mając na uwadze, że po uprawomocnieniu wyroku wierzycielem przedmiotowych środków karnych jest uprawniona instytucja lub organizacja społeczna, zdaniem Najwyższej Izby Kontroli, taka sytuacja prawna sprawia, iż sąd, który wydał wyrok w przedmiotowym zakresie, na podstawie aktualnie obowiązujących przepisów, nie kontroluje wywiązywania się przez skazanego z tej części orzeczenia. Wprawdzie egzekwowanie nawiązek i świadczeń pieniężnych należy do podmiotów, na rzecz których te środki karne zostały zasądzone, to podmioty te, z różnych przyczyn, nie były w stanie ich skutecznie egzekwować. W konsekwencji takiej sytuacji, relatywnie niski był stopień realizacji wpłat omawianych środków karnych w relacji do należności, określonych w wyrokach sądów.

Z pozyskanych informacji od 7 podmiotów, na rzecz których Sąd Okręgowy i Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze orzekły w badanym okresie w sumie 1368 nawiązek i świadczeń pieniężnych (78,3,% w relacji do wydanych przez te sądy łącznych orzeczeń w przedmiotowym zakresie) w łącznej kwocie 215.530 zł wynika, że wpłaty (do 27 sierpnia 2004 r.) dokonano w odniesieniu do 501 orzeczeń (w kwocie 78.800 zł). W tej sytuacji wyroki sądów w przedmiotowym zakresie zrealizowane zostały tylko w 36,6%. Np. do Fundacji Św. Krzysztofa we Wrocławiu z 937 należnych tej Fundacji nawiązek i świadczeń pieniężnych w kwocie 137.450 zł wpłacono 392 (41,8%), co odpowiadało kwocie 57.500 zł (42,8%). Na rzecz Fundacji „Help” we Wrocławiu z 408 nawiązek i świadczeń pieniężnych orzeczonych jeszcze w 2002 r. na łączną kwotę 73.800 zł, zobowiązani wpłacili 95 tych środków karnych (23,3%) o równowartości 19.000 zł (25,7%). Z orzeczonych w latach 2002 – 2003 na rzecz Samodzielnego Publicznego Zakładu Opieki Zdrowotnej w Mysłakowicach 17 świadczeń pieniężnych na kwotę 3.700 zł wpłacono 11 z tych świadczeń w kwocie 2.100 zł (56,8%).

Z zasądzonych przez Sąd Okręgowy w Legnicy i sądy rejonowe okręgu legnickiego w latach 2002 – 2003 na rzecz 7 instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych w łącznej kwocie 426.881 zł, zobowiązani do 13 sierpnia 2004 r. wpłacili 286.500 zł, tj. 67,1% kwoty należnej. Np. na rzecz Pogotowia Ratunkowego w Legnicy z wymaganej wyrokami sądów kwoty 273.240 zł uiszczono 190.552 zł (69,7%). Z należnych Fundacji Na rzecz Dzieci Zagłębia Miedziowego

w Legnicy nawiązek i świadczeń pieniężnych w kwocie 7.300 zł wpłacono 1.800 zł (24,7%), a na rzecz Domu Dziecka w Golance Dolnej 43. 680 zł wobec zasądzonych łącznie na kwotę 54.610 zł (79,9%). Z orzeczonych na rzecz organizacji o nazwie „Narodowy Fundusz Ochrony Zdrowia” w Legnicy nawiązek i świadczeń pieniężnych w łącznej kwocie 43. 680 zł zobowiązani uiścili 13.380 zł (30,6%). Ponadto m.in. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci w Legnicy poinformowało, iż nie kierowało do egzekucji komorniczej nieuregulowanych przez skazanych nawiązek z uwagi na koszty komornicze. Z takich samych powodów od kierowania spraw do egzekucji komorniczej odstąpił Dom Dziecka w Golance Dolnej. Z kolei Fundacja Na Rzecz Dzieci Zagłębia Miedziowego w Legnicy nie dochodziła zasądzonych na jej rzecz środków karnych z braku wiedzy o możliwości ich egzekwowania.

3.2.7.Przepisy Kodeksu karnego dotyczące orzekania nawiązek i świadczeń pieniężnych – w zakresie statusu jednostek uprawnionych do ich otrzymywania – nie były w ocenie NIK, jasne i jednoznaczne O tej niejasności przepisów świadczyło zarówno niejednolite orzecznictwo Sądu Najwyższego dotyczące np. interpretacji, co należy rozumieć pod pojęciem instytucji i organizacji społecznej, do których zadań lub celów statutowych należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, jak też występujące w tym zakresie różnice w piśmiennictwie. Brak jasnych kryteriów, według których określa się jednostkę uprawnioną do nawiązek i świadczeń pieniężnych, powodowały też sytuacje, iż w apelacjach prokuratury kwestionowano uprawnienia jednostki, na rzecz której orzeczono jeden z omawianych środków karnych. Skutkiem tego było też ich orzekanie również na rzecz podmiotów, które stricte, z racji wykonywanych zadań i celów, trudno jest zaliczyć np. do niosących pomoc osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych (domy dziecka , przedszkola).

*Wydając w dniu 11 października 2001 r uchwałę (I KZP 21/01 OSNKW 2001/11-12/90) Sąd Najwyższy orzekł, iż: „przez instytucję lub organizację społeczną, do której zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, o której mowa w art. 47a Kk., należy rozumieć tylko taką instytucję lub organizację, której **podstawowym** zadaniem lub celem statutowym jest świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych”.*

*W uchwale Sądu Najwyższego z 8 kwietnia 2003 r. (WA 15/03 OSNKW 2003/78/64) orzeczono, że: „Jeżeli do statutowych celów instytucji lub organizacji społecznej należy świadczenie pomocy ofiarom przestępstw, a pokrzywdzeni przestępstwami komunikacyjnymi, nie są z niej wyłączeni, orzeczenie na rzecz takiej instytucji lub organizacji świadczenia pieniężnego, o którym mowa w art. 49 a § 1 nie stanowi obrazy prawa materialnego, gdyż z art. 47 a k.k. nie wynika, aby świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych musiało być **głównym** celem statutowym danej instytucji lub organizacji”.*

W komentarzu do orzeczenia SN z 11 października 2001 r., jego autor uznał m.in., że w przypadku orzekania nawiązki na podstawie art. 47a k.k. w grę nie wchodzi instytucje i organizacje, które udzielają szeroko rozumianej pomocy osobom pokrzywdzonym, w tym ofiarom wypadków drogowych, trudno zatem uznać, że taką instytucją jest samodzielny zespół opieki zdrowotnej, do którego zadań należy udzielanie świadczeń zdrowotnych w zakresie stacjonarnej i ambulatoryjnej opieki zdrowotnej realizowanych przez jednostki organizacyjne zespołu²³.

W glosie krytycznej do powyższego orzeczenia Sądu Najwyższego z 11 października 2001 r., jej autor zajął stanowisko, że jeżeli z postanowień statutu wynika bezpośrednio, bądź pośrednio, iż szpital udziela świadczeń zdrowotnych osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych, to niewątpliwie spełnione są przesłanki, o których mowa w art. 47a k.k., jak i również w odniesieniu do orzekania świadczenia pieniężnego z art. 49a k.k. Wybór instytucji i organizacji społecznej ustawodawca pozostawił sądowi orzekającemu. Gdyby chciał zawęzić wybór tych organizacji nic nie stało na przeszkodzie aby zadekretować to w ustawie, czego jednak nie uczyniono.

W latach 2002 – 2003 na podstawie art. 47a i 49a kk. (a więc za przestępstwa w komunikacji) sądy okręgowe oraz sądy rejonowe województwa dolnośląskiego wydały na rzecz szpitali (w tym też samodzielnych zespołów opieki zdrowotnej) w sumie 1.998 orzeczeń o nawiązkach (8) i świadczeniach pieniężnych (1.990) w łącznej kwocie 260.875 zł. W tymże okresie na podstawie art. 49a kk., sądy te orzekły też m.in. 77 świadczeń pieniężnych łącznie na kwotę 21.450 zł na rzecz: 12 domów dziecka (49 świadczeń na kwotę 16.350 zł), 7 jednostek Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (26 świadczeń w kwocie 3.800 zł) oraz 1 przedszkola (2 świadczenia na 1.300 zł),

Sąd Okręgowy we Wrocławiu wyrokiem z sierpnia 2003 r. na podstawie art. 49a kk. zasądził od oskarżonego na rzecz PCK Stacji Krwiodawstwa O / Wrocław świadczenie pieniężne w kwocie 200 zł. Prokurator Rejonowy wnosząc apelację od tego wyroku do Sądu Apelacyjnego zarzucił m.in. „obrazę przepisu art. 49a § 1 kk. w zw. z art. 47a kk., poprzez zasądzenie od oskarżonego ... obligatoryjnego świadczenia pieniężnego w kwocie 200 zł na rzecz PCK ..., podczas gdy podmiot ten nie jest organizacją, której podstawowym celem statutowym jest świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych”. Sąd Apelacyjny utrzymał w mocy orzeczenie Sądu Okręgowego w tej kwestii, podając w uzasadnieniu m.in. „Wbrew temu co apelujący zarzuca ... art.49a kk. wcale nie wymaga, aby instytucja lub organizacja wymieniona w tym przepisie prawa mogła otrzymać nawiązkę tylko wtedy gdy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych jest podstawowym zadaniem lub podstawowym

²³ Ryszard A. Stefański, *Wojskowy Przegląd Prawniczy* 2002/1/101, Numer publikacji: 32876.

celem statutowym tej instytucji lub organizacji. Zdaniem Sądu Apelacyjnego intencją wymienionego przepisu jest pomoc ofierze wypadku komunikacyjnego. osobie uprawnionej do takiej pomocy, jest więc obojętnie od jakiej firmy ją otrzyma ...”.

3.2.8. Z ustaleń kontroli wynika, że skontrolowane sądy nie dysponowały rzetelną bazą danych o instytucjach i organizacjach społecznych, na rzecz których orzekane były nawiązki i świadczenia pieniężne. W szczególności nie dysponowały w pełni aktualnymi danymi mogącymi świadczyć, że do zadań lub statutowych celów takich instytucji czy organizacji należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych (art. 47a i art. 49a kk.). W ocenie Najwyższej Izby Kontroli stwarza to niebezpieczeństwo, orzekania tych środków karnych na rzecz podmiotów, które nie spełniały wymogów ustawowych. Z tych względów NIK uznała za celowe dokonanie weryfikacji podmiotów, które złożyły pisma (wnioski) w przedmiotowej sprawie, poprzez zwrócenie się do nich o przedłożenie aktualnych dokumentów świadczących o spełnieniu wymogów określonych w odpowiednich przepisach k.k.

*W badanym okresie 84 instytucje i organizacje społeczne złożyły w **Sądzie Okręgowym we Wrocławiu**, w sumie 98 pism (wniosków) z prośbą o orzekanie na ich rzecz nawiązek lub świadczeń pieniężnych. W załączeniu do tych pism 39 podmiotów (46,4%) przestało odpisy z rejestru sądowego bądź wyciągi ze statutu. Pozostałe 45 instytucji i organizacji społecznych do pism nie załączyło żadnego dokumentu świadczącego o celach i zadaniach prowadzonej działalności. Do **Sądu Okręgowego w Świdnicy** takich pism wpłynęło 59, od tyluż podmiotów, przy czym w 30 przypadkach (50,8%) wnioskodawcy przestali statuty bądź wypisy z Krajowego Rejestru Sądowego w zakresie przedmiotu prowadzonej działalności. **Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze** odnotował w obu badanych latach wpływ pism w przedmiotowym zakresie od 62 instytucji i organizacji społecznych, z tego 24 podmioty (38,7%) załączyło dokumenty (statuty, wypisy z Krajowego Rejestru Sądowego) świadczące o celach i zadaniach swojej działalności. Do **Sądu Rejonowego dla Wrocławia Śródmieście** o zasądzanie na ich rzecz środków pieniężnych zwróciło się w sumie 66 instytucji i organizacji społecznych, lecz tylko 25 z nich (37,8%) załączyło dokumenty, z których wynikały cele i zadania prowadzonej przez te podmioty działalności.*

3.2.9. W 5 na 8 skontrolowanych sądów (62,5%) orzeczenia w sprawie nawiązek i świadczeń pieniężnych kierowano do wykonania w ciągu 14 dni od daty ich uprawomocnienia się bądź od daty zwrotu akt sądowi I instancji, tj. zgodnie z postanowieniem § 395 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1987 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych. Uchybienia w tym zakresie stwierdzono w 3 sądach (37,5%) gdzie wystąpiły przypadki przesyłania tytułów egzekucyjnych podmiotom uprawnionym z opóźnieniem w stosunku do terminu określonego w ww. rozporządzeniu wynoszącym od 1 do 134 dni.

Analiza 120 akt w sprawach karnych Sądu Rejonowego w Legnicy dotyczących orzeczonych w latach 2002 - 2003 nawiązek i świadczeń pieniężnych (tj. 6,7% spośród 1.743 orzeczonych) na rzecz instytucji i organizacji społecznych wykazała, że we wszystkich analizowanych przypadkach uprawnionym podmiotom przesłane zostały odpisy prawomocnych wyroków (tytuły egzekucyjne). W 117 sprawach (97,5%) orzeczenia te skierowano do wykonania (przesłano do uprawnionych instytucji lub organizacji społecznych) również w terminie dwutygodniowym. W pozostałych 3 sprawach (2,5%), tytuły egzekucyjne kierowano do wykonania w terminie od 28 do 30 dni od daty uprawomocnienia się każdego z tych orzeczeń.

W Sądzie Rejonowym dla Wrocławia Śródmieście analiza 25 spraw w zakresie orzeczonych nawiązek, spośród 67, tj. 37,3%, wykazała, że terminy kierowania odpisów prawomocnych wyroków uprawnionym, w 21 przypadkach (84,0%) wynosiły od 15 do 150 dni od daty uprawomocnienia się lub zwrotu akt z Sądu Okręgowego we Wrocławiu. I tak np. wyrokiem z dnia 7 czerwca 2002 r. Sąd Rejonowy na podstawie art. 47 § 1 kk. orzekł nawiązkę w kwocie 400 zł na rzecz Zespołu Opieki Paliatywnej przy Dolnośląskim Centrum Onkologii we Wrocławiu. Sąd Okręgowy we Wrocławiu wyrokiem z dnia 8 października 2002 r. utrzymał w mocy ww. orzeczenie Sądu Rejonowego, zaś przesłanie przez Sąd Rejonowy odpisu prawomocnego wyroku wierzycielowi zasądzonej nawiązki nastąpiło w dniu 27 marca 2003 r.

Z analizy 15 spośród 24 (62,5%) akt spraw o orzeczonych nawiązkach wynika, iż Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze tytuły egzekucyjne w tym zakresie w 4 przypadkach (26,6%) skierował do uprawnionych podmiotów w terminach od 15 do 21 dni od uprawomocnienia przedmiotowych orzeczeń.

3.2.1. Siedem (87,5%) z ośmiu skontrolowanych sądów wywiązywało się w pełni z obowiązku prowadzenia rejestrów orzeczonych nawiązek i świadczeń pieniężnych w repertoriach „K” dla spraw, w których akt oskarżenia wniesiono do danego sądu w przedmiocie wydania wyroku łącznego, tj. zgodnie z dyspozycją § 288 ust. 5, obowiązującego wtedy rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 22 lutego 1988 r. w sprawie organizacji i zakresów działania sekretariatów sądowych i innych działów administracji sądowej. W przypadku orzeczenia świadczenia pieniężnego lub nawiązki w rubrykach 13 lub 14 tego repertorium, należało podać (wpisać) podstawę prawną oraz kwotę zasądzanego środka karnego (§ 288 ust. 5 wzmiankowanego rozporządzenia). W przypadku jednej z badanych jednostek rejestry te nie spełniały w pełni wymogów ww. rozporządzenia.

W Sądzie Okręgowym we Wrocławiu na 12 zaewidencjonowanych w badanym okresie w repertorium „K” orzeczeń w zakresie nawiązek lub świadczeń pieniężnych w 6 przypadkach (50,0%), w tymże repertorium, nie odnotowano podstawy

prawnej ich zasądzenia. W trzech przypadkach, oprócz braku podstawy prawnej orzeczonego środka karnego, w repertorium nie podano jego nazwy, stąd jego identyfikacja możliwa była dopiero po sięgnięciu do akt danej sprawy.

Od 1 stycznia 2004 r. obowiązuje nowe zarządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresów działania sekretariatów sądowych i innych działów administracji sądowej²⁴, a podniesioną powyżej kwestię reguluje przepis § 366 ust. 4 tego zarządzenia.

4. INFORMACJE DODATKOWE O PRZEPROWADZONEJ KONTROLI

4.1. Postępowanie kontrolne i działania podjęte po zakończeniu kontroli.

Wobec braku rozeznania, co do skali zjawiska w zakresie orzekanych w latach 2002 - 2003 nawiązek jak też świadczeń pieniężnych na rzecz instytucji i organizacji społecznych, w kontekście uzyskanej wstępnej wiedzy w tym zakresie, przyjęto, iż ustalenia kontroli należy realizować przede wszystkim w oparciu o:

- zestawienia, rejestry i wykazy, którymi dysponują sądy okręgowe i sądy rejonowe w przedmiotowym zakresie,
- własne rozpoznanie i przedłożenie sądom wzorów stosownych zestawień do wypełnienia,
- wyjaśnienia pozyskane z jednostek kontrolowanych i informacji uzyskanych z innych podmiotów,

Kontrolą objęto wszystkie 4 sądy okręgowe z terenu województwa dolnośląskiego, a przy doborze do badania 4 sądów rejonowych (z 26) wzięto pod uwagę, aby siedziba danego sądu rejonowego znajdowała się w obszarze właściwości każdego z sądów okręgowych.

Ponadto, w trybie art. 29 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, pozyskano z pozostałych 22 niekontrolowanych sądów rejonowych województwa dolnośląskiego, znajdujących się we właściwości sądów okręgowych, dane statystyczne dotyczące orzeczonych przez te sądy w latach 2002 – 2003 na rzecz instytucji i organizacji społecznych nawiązek i świadczeń pieniężnych. O przedmiotową informację, w tym samym trybie, lecz obejmującą statystykę orzeczeń analizowanych środków karnych w skali kraju, zwrócono się również do Ministra Sprawiedliwości.

²⁴ Dz.Urz. MS Nr 5, poz. 22.

Na podstawie ustaleń zawartych w protokołach kontroli sformułowano 8 wystąpień pokontrolnych i skierowano je do kierowników wszystkich skontrolowanych jednostek. Zarówno do protokołów kontroli jak i wystąpień pokontrolnych nie wniesiono zastrzeżeń.

Wystosowane wystąpienia pokontrolne zawierały uwagi, oceny oraz w sumie 20 wniosków, z tego 4 wnioski w sprawie usunięcia stwierdzonych uchybień, w zakresie:

- *zapewnienia podawania w repertorium „K” orzeczonych przez sąd nawiązek i świadczeń pieniężnych , zgodnie z wymogami zarządzenia Ministra Sprawiedliwości z dnia 12 grudnia 2003 r. w sprawie organizacji i zakresów działania sekretariatów sądowych i innych działów administracji sądowej*²⁵ (1 wniosek skierowany do 1 jednostki),
- *zapewnienia kierowania odpisów prawomocnych wyroków (tytułów egzekucyjnych) do instytucji i organizacji społecznych, na rzecz których orzeczono nawiązki lub świadczenia pieniężne – w terminie określonym w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z dnia 19 listopada 1987 r. Regulamin wewnętrznego urzędowania sądów powszechnych* (2 wnioski do 2 jednostek),
- *poprawy efektywności pracy w sekretariacie Wydziału Karnego Sądu, w celu terminowego wywiązywania się z obowiązku wysyłania odpisów wyroków do instytucji i organizacji społecznych uprawnionych do nawiązek i świadczeń pieniężnych* (1 wniosek do 1 jednostki),

zaś w pozostałych wnioskach sugerowano rozważenie celowości podjęcia określonych działań na rzecz:

- *ewidencjonowania danych, które by wskazywały czy, kiedy oraz w jaki sposób realizowane są orzeczenia sądu w zakresie nawiązek i świadczeń pieniężnych, orzekanych na rzecz instytucji i organizacji społecznych* (8 wniosków do 8 jednostek),
- *dokonania weryfikacji podmiotów, które złożyły pisma – wnioski o orzekanie na ich rzecz nawiązek i świadczeń pieniężnych, poprzez zwrócenie się do tych podmiotów o przedłożenie aktualnych dokumentów świadczących, że do ich zadań lub statutowych celów należy świadczenie pomocy osobom poszkodowanym w wypadkach komunikacyjnych* (8 wniosków do 8 jednostek),

Na koniec października 2004 r. odpowiedzi na wystąpienia pokontrolne udzieliło 5 skontrolowanych jednostek – mimo, iż wszyscy adresaci tych wystąpień byli zobowiązani do udzielenia na nie odpowiedzi, obejmującej informację o sposobie wykorzystania uwag i wykonania wniosków, bądź o podjętych działaniach na rzecz realizacji wniosków.

²⁵ Dz.Urz. MS Nr 5, poz. 22

W udzielonych odpowiedziach kierownicy 4 jednostek poinformowali, iż podjęli działania na rzecz realizacji 7 wniosków, w tym m.in. każdy z kierowników wydał zalecenie o weryfikacji podmiotów, na rzecz których orzekane są nawiązki i świadczenia pieniężne, w kontekście ich orzekania wyłącznie na rzecz tych podmiotów, wobec których sądy dysponują aktualnymi dokumentami o zadaniach i celach ich działalności. Kierownik jednej jednostki uznał za niecelowe prowadzenie zarówno danych o realizacji orzeczeń sądu w kwestii nawiązek i świadczeń pieniężnych, jak i weryfikacji podmiotów w zakresie zadań i celów prowadzonej przez te podmioty działalności.

Efekty finansowe kontroli wyniosły 392.051 zł, na co w całości złożyły się uszczuplenia w dochodach podmiotów (tak z sektora finansów publicznych jak i z poza tego sektora), na rzecz których sądy województwa dolnośląskiego orzekły w latach 2002 – 2003 nawiązki i świadczenia pieniężne w łącznej kwocie 910.461 zł, z czego zobowiązani wpłacili 518.410 zł. Przedstawione efekty odniesiono do tych instytucji i organizacji społecznych, które w trakcie kontroli dokonały rozliczeń przedmiotowych należności i przekazały kontrolerom, na podstawie art. 29 pkt 2 lit. f ustawy o NIK, stosowne w tym zakresie informacje. Najwyższa Izba Kontroli wystąpiła do tych podmiotów, o podjęcie działań windykacyjnych, celem odzyskania ww. kwoty.

5. ZAŁĄCZNIKI

Nr 1 Wykaz skontrolowanych jednostek.

Nr 2 Lista osób zajmujących kierownicze stanowiska, odpowiedzialnych za kontrolowaną działalność.

Nr 3 Wykaz organów, którym przekazano informację o wynikach kontroli.

Załącznik Nr 1 do informacji

Wykaz skontrolowanych jednostek

1. Sąd Okręgowy we Wrocławiu.
2. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze.
3. Sąd Okręgowy w Legnicy.
4. Sąd Okręgowy w Świdnicy.
5. Sąd Rejonowy dla Wrocławia – Śródmieście.
6. Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze.
7. Sąd Rejonowy w Legnicy.

8. Sąd Rejonowy w Świdnicy.

Załącznik Nr 2 do informacji

**Lista osób zajmujących kierownicze stanowiska,
odpowiedzialnych w badanym okresie za kontrolowaną działalność.**

1. Sąd Okręgowy we Wrocławiu.

Prezesem Sądu Okręgowego od dnia 1 kwietnia 2004 r. była Wacława MACIŃSKA. (od 16 marca 2004 r. p.o. Prezesa Sądu Okręgowego we Wrocławiu). Poprzednio, tj. od 10 marca 1998 r. do 15 marca 2004 r. stanowiska to zajmował Franciszek MARCINKOWSKI.

2. Sąd Okręgowy w Jeleniej Górze.

Prezesem Sądu Okręgowego od dnia 10 czerwca 2002 r. był Andrzej GREGIEL (od 14 marca 2002 r. p.o. Prezesa Sądu Okręgowego). Poprzednio, tj. od dnia 10 marca 1998 r. do 13 marca 2002 r. stanowisko to zajmował Dariusz ŁUKASZEWSKI.

3. Sąd Okręgowy w Legnicy.

Prezesem Sądu Okręgowego od dnia 1 kwietnia 2004 r. był Stanisław RĄCZKOWSKI. Poprzednio, tj. od 23 lutego 1998 r. do 31 marca 2004 r. stanowisko to zajmował Lech MUŻYŁO.

4. Sąd Okręgowy w Świdnicy.

Prezesem Sądu Okręgowego od dnia 1 kwietnia 2004 r. był Jacek SZERER. Poprzednio, tj. od dnia 1 marca 1998 r. do 31 marca 2004 r. stanowisko to zajmował Anatol GUL.

5. Sąd Rejonowy dla Wrocławia - Śródmieście.

Prezesem Sądu Rejonowego jest od dnia 15 lutego 2001 r. Jerzy NOWIŃSKI.

6. Sąd Rejonowy w Jeleniej Górze.

Prezesem Sądu Rejonowego jest od dnia 16 listopada 2000 r. Sławomir PAPIERZAŃSKI.

7. Sąd Rejonowy w Legnicy.

Prezesem Sądu Rejonowego jest od dnia 1 września 1999 r. Jarosław HALIKOWSKI.

8. Sąd Rejonowy w Świdnicy.

Prezesem Sądu Rejonowego jest od dnia 1 września 2003 r. Wojciech ZATORSKI. Poprzednio, tj. od dnia 1 września 1999 r. do 31 sierpnia 2003 r. stanowisko to zajmowała Maria KUŻLAK.

**Wykaz organów,
którym przekazano informację o wynikach kontroli.**

1. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej
2. Marszałek Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej
3. Marszałek Senatu Rzeczypospolitej Polskiej
4. Prezes Rady Ministrów
5. Minister Sprawiedliwości
6. Minister Finansów
7. Przewodniczący Sejmowej Komisji do Spraw Kontroli Państwowej
8. Przewodniczący Sejmowej Komisji Finansów Publicznych
9. Prezesi Sądów Apelacyjnych
10. Prezesi Sądów Okręgowych